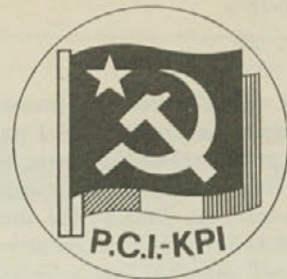

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

TRST - 3. maja 1985 - Leto XXXVII. - Štev. 9/10 - Petnajstdnevnik - Quindicinale - Abbon. postale - Gruppo II/70 - 500 lir

Več moči komunistom!

Okrepimo domače napredne uprave povsod, od Milj do zadnjih obronkov Benečije - Potrebujemo jih za dosledno uresničevanje politike narodne enakopravnosti

V nedeljo se bomo na upravnih volitvah odločali, komu oddamo svoj glas in zakaj. Pri tem je važno, da trezno pretehtamo svojo odločitev in razmislimo, kakšno odločitev smo podprli s svojim glasom. Ne gre samo za vsedrjavne razmere (tudi te so važne za nas, kot dobro vemo, ko razpravljamo o zaščitnem zakonu), pač pa tudi za domači kraj in njegovo usodo v naslednjih letih.

Slovenci tokrat glasujemo v veliki večini občin našega naselitvenega ozemlja v Furlaniji - Julijski krajini, z izjemo Trsta in nekaterih beneških občin. Poleg tega sodelujejo beneški Slovenci pri volitvah v videmski pokrajinski svet.

Začnimo kar pri tem. KPI je edina stranka, ki je (po Ivanu Trinku na začetku stoletja) zagotovila prisotnost Slovencev v palači Belgrado. Prejšnjo mandatno dobo je interese beneških Slovencev zagovarjal prof. Pavel

Stojan Spetič

Petričič, tokrat pa KPI kandidira Pina Blazetiča iz Špetra. Prepričani smo, da zasluži podporo prav vseh beneških rojakov in furlanskih demokratov. Nerazumljiva pa se nam zdi nenadna kandidatura drugega slovenskega predstavnika na listi nekega avtonomističnega gibanja. Tudi zato ne, ker je na pokrajinskih volitvah važen rezultat posameznih okrožij in ni predvideno dajanje preferenc.

Sploh so volitve v Benečiji tokrat velike pomena, ne samo za posamezno občino, pač pa za celotno skupnost. Demokristjani in nekatere sredinske stranke se trudijo, da bi v Benečiji iztrgali naprednim silam občinske uprave, kot sta Špeter ali Tipana, tudi zato, ker so domače napredne uprave govorile pred Rimom in Trstom resnico o pro-

blemih domačega slovenskega prebivalstva. Po rezultatih 12. maja bomo vedeli, ali bo problem beneških Slovencev v zaščitnem zakonu še vedno tako trd oreh ali pa se bodo razmere spremenile. Naš skupen interes je, torej, da se v Benečiji na občinskih volitvah uveljavijo napredne domače liste, ki so izraz enotnosti vseh progresivnih sil. To enotnost je bilo mogoče uresničiti skoraj povsod, kar daje upati v lep uspeh. Žal pa so tudi posamezni primeri, kjer je prišlo v naprednih vrstah do cepljenja, kar koristi samo demokristjanom in konzervativnim silam. Še posebej moramo omeniti Šentlenart, kjer je KD preživljala hudo krizo prav nekaj dni po tem, ko je tamkajšnji demokrščanski župan šel v Rimu ponavljat staro krilatico, da v Benečiji ni Slovencev in da ne marajo zaščite. Sporom in ločevanju v vrstah KD bi morala slediti še večja enotnost naprednih sil, ki so imele (in še imajo)

Mogočna manifestacija na velikem tržaškem trgu za mednarodni praznik dela in 40-letnico osvoboditve

možnost osvojiti tudi to pomembno občino pod Matajurjem. Žal pa se je pojavila prav v tej občini tretja lista, ki je zgolj izraz nečimrnosti in zaletavosti, v resnici pa lahko šibi možnost zmage demokratične alternative. Ne gre namreč pozabiti, da v večini slovenskih občin, v Benečiji, v Brdih in na Krasu glasujemo z večinskim sistemom.

Beneškim komunistom, ki so tudi tokrat hrbtenica enotnega nastopanja za skupno korist, želimo čimveč uspeha. Predvsem pa, da bi tudi v bodoče zastopali koristi vse naše skupnosti v videmskem pokrajinskem svetu, kot doslej.

NA GORIŠKEM

Na Goriškem bodo volitve od Krmina do Doberdoba, pa tudi v goriški občinski svet. Podpreti listo KPI v Krminu pomeni se zavzemati za alternativo sedanji demokratični upravi in torej tudi drugačno politiko do tamkajšnjih Slovencev, ki se ne morejo zadovoljiti zgolj z upoštevanjem lokalnih problemov. SSK je v Krminu spet sklenila volilni dogovor z demokristjani, toda resnici na ljubo ne vidimo pravega razloga za to udinjanje stranki, ki nosi največjo odgovornost za sedanji položaj naše manjšine.

V Gorici smo imeli levosredinsko koalicijo med demokristjani, socialisti, socialdemokrati, Slovensko skupnostjo itd. Čeprav razmere niso tako ostre, kot na primer na Tržaškem, vendar drži, da prihajajo tudi iz Gorice nacionalistični pritiski, češ, «ne kalite dobrega sožitja, ne zahtevajte preveč pravic». To «goriško tezo» zagovarjajo predvsem demokristjani. Izraz te dvoličnosti je predvsem nasprotovanje goriških upraviteljev skupni slovenski manifestaciji na Travniku. Goriški občinski odbor je naš skupen nastop tedaj obsodil in vzbudil splošno zgražanje. Sedaj pa se vsi delajo, kot da tega ni bilo. Prav je, da slovenski volilci na goriškem kaznujejo dvoličnost v politiki in podprejo KPI ter njene slovenske kandidate.

Števerjanci imajo letos možnost, da spremenijo razmere, ki so v zadnjem letu zadobile celo okvir gledališke farse ali groteske. Čas je, da zaveje preko števerjanskega griča nov, svež veter. Domača napredna uprava bi se tako pridružila vsem ostalim slovenskim občinam na Goriškem in Tržaškem, zdrahe v krajevni SSK pa bi ostale tam,

kamor spadajo (pod odejo).

V Doberdolu in Sovodnjah bomo potrdili domače napredne uprave, ki so izraz enotnosti med komunisti, socialisti in neodvisnimi. SSK opravlja tradicionalno vlogo konstruktivne opozicije.

NA TRŽAŠKEM

Kakor vedno je politična napetost na Tržaškem vedno večja kot drugod in tudi tokrat se pritiski iz mesta izvajajo predvsem proti «rdečemu» in slovenskemu obroču demokratičnih domačih uprav od Milj do Devina in Nabrežine.

Novost je tokrat tudi predstavitev raznih list nacionalistične desnice, kot sta LpT in MSI. Obojim gre bolj za izzivanje, čeprav ne smemo pozabiti, da sta LpT in MSI že imeli svoje svetovalce v Nabrežini. Predstavitev teh list pa je tudi dokaz razcepljenosti reakcionarnih sil, saj se je pred nekaj meseci govorilo o ustvarjanju protikomunističnega in protislovenskega bloka. Te nevarnosti ni in torej je iz trte izvito tudi jadikovanje, češ da utegne SSK izgubiti mesta opozicijskih svetovalcev v manjših občinah zaradi nagajivosti njenih tržaških zaveznikov.

V Miljah so zadeve kar se da preproste. Vsi priznavajo, da mora «Frausinova lista» prejeti absolutno večino glasov in svetovalcev, sicer bodo tudi o Miljah odločali v Trstu, v pokrajinskih tajništvih levosredinskih strank. Lista, KD in del socialistov se je namreč polakomnilo in bi radi upravljali Milje tako, kot sedaj upravljajo Trst in njegovo pokrajino.

Za Slovence bi sprememba upravne v Miljah pomenila izgubo dosedanje trdnjave enakopravnosti in sožitja. Čez noč bi izgubili dvojezične organizacije, kot je Društvo Slovencev.

Na «Frausinovi listi» je tokrat pet slovenskih kandidatov, ki so izraz enotnega nastopa v tej občini. Prepričani smo, da Slovenci v Miljah ne bodo razpršili svojih glasov in da bodo potrdili tudi svoje zastopstvo v občinskem svetu in odboru.

V Zgoniku in Repentabru bomo potrdili dosedanje domače napredne uprave, ki so izraz «naprednih list». Njihovi rezultati so vsem na dlani, njihovi programi za bodočnost pa stvarni in uresničljivi. Zato zaslužijo našo strnjeno podporo.

Volitve s proporcijnim sistemom ne

bodo samo v Miljah, pač pa tudi v Dolini in devinsko-nabrežinski občini.

V Dolini ne smemo razpršiti glasov. Prav je, da potrdimo dosedanje napredno domačo upravo, zato pa moramo dati več moči KPI, da bo imela večino glasov v občinskem svetu. Ne gre za prestižno vprašanje, pač pa za jamstvo, da se nikomur ne bodo vzbudile skomine po izsiljevanju ali po levosredinskem povezovanju, ki bi demokristjanom odpiral vrata občinske uprave. Trdnost dosedanje uprave v Dolini, ki je bila izraz koalicije med KPI in PSI, je prav v tem: zagotoviti moramo večino komunistom, ker je to tudi jamstvo, da se bo o nadaljevanju koalicije odločalo v Dolini in ne drugje.

Še bolj zapleten je položaj v devinsko-nabrežinski občini. Tu ima KPI relativno, nima pa absolutne večine. Možne so različne koalicije, med katerimi nihajo predvsem socialisti in voditelji Slovenske skupnosti. Slednja je sodelovala v domači napredni upravi (prej z županom Škerkom, nato z dr. Fondo) samo tri leta in se sedaj spet obotavlja. Po televiziji njen predsednik izjavlja, da ima raje levosredinske koalicije z demokristjani in socialisti. Voditelj «melonov» Cecovini pa je že povedal svoje: sredinsko upravo z Listo in demokristjani, Brezigar (SSK) pa naj bo kar župan. Pri tem Cecovini poudarja: «Saj smo dobri zavezniki v Trstu!»

Tudi vrabci na strehi čivkajo, da namerava SSK izsiljevati kakršnokoli koalicijo z zahtevo o županu, moti pa nas, da se sedaj obrača na vse strani.

PSI ne skriva, da želi pogojevati položaj devinsko-nabrežinske občine s splošnim političnim ravnotežjem v Trstu, kjer je sedaj pripravljena igrati tudi na «nabrežinsko karto».

Edino KPI ne slepomiši in volilcem zagotavlja, da se zavzema za obnovev dosedanje domače in napredne koalicije s socialisti in Slovensko skupnostjo, na osnovi doslednega uresničevanja dogovorjenih programskih smernic in brez vsakega povezovanja s tržaškimi ali deželnimi političnimi zavezniki. To pomeni braniti samostojnost devinsko-nabrežinske občine, ki ni in ne bi smela biti, kot že v preteklosti, drobiž za plačevanje tujih računov. Samo okrepitev KPI, da bo imela več svetovalcev, zagotavlja tako rešitev in lahko prisili PSI in SSK, da se premislita in odpovesta igranju na vseh mizah, sedenju na vseh stolih.

Slovenke, Slovenci! 12. in 13. maja glasujte KPI, podprite napredne liste občinske enotnosti!

Pred 40 leti in tudi danes

Pred 40 leti 1. maja, od 13. uri, je komandant 9. korpusa narodno osvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, podpolkovnik Jože Borštinar poslal v glavni štab brzojavko: «Primorska je osvobojena. Naše enote so začele nastopati proti Furlaniji. Javite v svet, da deveti korpus povsod postavlja vojno oblast in da pokrajinski narodno osvobodilni odbor za Slovensko Primorje vzpostavlja civilno oblast v Trziču, Gorici in Trstu».

V Trstu je prevzela oblast komanda mesta, ki je delovala že poldrugeto leto in je tudi pripravila ves načrt ljudske vstaje v trenutku, ko so se mu približale enote slovenskih partizanov 9. korpusa in jugoslovanske 4. armade.

Kronana so bila desetletna upanja primorskih Slovencev, konec je bilo fašističnega zatiranja, prisilnega molka, tihe in očitne upornosti, vztrajnega kljubovanja, do oboroženega odpora fašizmu in tujemu okupatorju. Tržaški delavski razred se je priljučil revolucionarnemu zaledju in dal svoj veliki prispevek k osvoboditvi, položil temelje novim, enakopravnim odnosom med tuživečima narodnostima na načelih antifašizma in demokracije.

Še danes, 40 let pozneje, so dogodki zadnjih aprilskih dni v Trstu predmet sporov in polemik med zgodovinarji, kar odraža globoki prepad, ki se je še poglobil v mesecih in letih hladne vojne ter politično-diplomatskega spora o državni pripadnosti našega mesta.

To je prišlo do izraza tudi v dejavnosti italijanskega komiteja za narodno osvoboditev, ki je bil odraz meščanskih strank in je računal predvsem na prihod zahodnih zaveznikov.

In to je bil tudi razlog, da je odbor odklonil tudi zadnje vabilo, sredi aprila, naj se pridruži skupnemu poveljstvu.

Vstaja se je v Trstu pričela 28. aprila, pozno popoldne, ko so enote 4. armade bile pri Pivki, deveti korpus pa je s pospešenim ritmom prodiral po kraški planoti. 5 tisoč Tržčanov, Italijanov in Slovencev, članov OF, Delavske enotnosti, antifašistične fronte žena in mladine je napadlo v štirih sektorjih vojaške postojanske nemškega okupatorja in njegovih pomagačev. Razorožili so Pagninijevo mestno gardo, finančno stražo in druge polvojaške enote. Srditi boji so bili v Škednju, pri sv. Ivanu, okoli gradu sv. Justa.

Boji po tržaških ulicah so se nadaljevali ves dan, 30. aprila pa so partizanske enote dosegle Opčine in Bazovico.

Italijanski odbor nacionalne osvoboditve je v prepričanju, da se zahodni zavezniki približujejo mestu, napovedal ob svitu prvega maja vstajo svojih enot, vendar se je po nekaj urah izjalovila. Zavezniške armade so bile tedaj še pri Tilmentu.

Nemci so se pred partizansko vojsko in bataljoni komande mesta umaknili v svoje utrjene postojanke. Predali so se šele naslednjega dne. Toda Trst je bil svoboden že prvega maja, ko so se množice zgrnile na ulice in iz predmestja drle v središče z zastavami, petjem in nepopisno radostjo, da je vojne konec.

2. maja popoldne je politikomisar komande mesta, Franc Štoka - Rado, sprejel angleškega poveljnika, generala Freiberga in ga povabil, naj vstopi v osvobojeno mesto.

S tem se je zaključila epopeja osvobodilnega boja ki je primorskim Slovincem pričaral upanje v združitvah pod skupno narodno streho, obenem pa se je začelo obdobje diplomatskega spora za določitev dokončnih meja med Italijo in Jugoslavijo.

V letih antifašističnega odpora in osvobodilne vojne skovana solidarnost med slovenskimi in italijanskimi antifašisti je veliko prispevala k pomiritvi duhov, kljub nepričakovanim zapletom, sporom in zablodam. Najprej londonski, nato pa osimski sporazum pred desetimi leti, sta dokončno začrtala mejo med Italijo in Jugoslavijo, ki ni železna zavesa, pač pa stičišče prijateljskih držav in narodov.

Ta, na stečaj odprta meja, lahko v bodoče postane zgolj upravna ločnica, preko katere se bodo prosto pretakali ljudje, blago, pa tudi kulturne vrednote, ideje in znanje.

Kdor se je v preteklosti boril za pravično razmejitev med sosednjima državama se danes zavzema, da bi pojem meja sploh premostili v višji viziji evropske skupnosti prijateljskih narodov, med katerimi naj opravljajo narodnostne manjšine pomembno povezovalno vlogo.

To je tudi želja slovenske manjšine v Italiji, ki zaradi dolgoletnega trpljenja pod fašizmom in v imenu tisočerihih padlih za svobodo naših krajev upravičeno terja čimprejšnjo ureditev zadnjega spornega vprašanja: odobritev zakona za globalno zaščito njenih neodtujljivih pravic.

V tem duhu potekajo v teh dneh proslave solidarnosti vseh delovnih ljudi in svečanosti ob 40-letnici osvoboditve.

Partizan, kako govoriš?

Stvari, ki so nam, obmejni deželi, skupne s preostalo Italijo ob spominu na dan osvoboditve, na zmago nad nemškim okupatorjem, kozaki in fašisti, so številne. Neizbrisen je moj spomin na tisti dan. Ne bom pozabil tiste neizmerne sreče, ki sem jo občutil, jaz kot vsi partizani, kot vse naše ljudstvo, na cestah, v hišah, povsod.

Ne morem pozabiti globokega občutka, ki smo ga imeli prvič tisti dan, in na žalost tudi zadnjič, da smo si priborili svobodo, da smo strli fašistični režim, tisti režim, ki se nam je zdel večen, posebno tistim, ki smo dolgo sedeli v njegovih zaporih.

Mario Lizzero - Andrea

Zavezniki so prišli v naše kraje ko so partizanski odredi Garibaldi in Osoppo že osvobodili ves teritorij. Ko so prišli, so našli Videm v prazničnem vzdušju. Spominjam se komandanta «Ninci», Lina Zocchija, kako je vljudno sprejel na naši komandi v občinski palači angleškega poveljnika in mu določil vojašnico, v kateri naj se nastanijo zavezniški vojaki.

Moram pa tukaj prikazati tudi številne razlike, ki nas ločujejo od

splošne italijanske stvarnosti. Dan osvoboditve ni za nas 25. april, ampak 1. maj 1945. Toda tudi začetek oboroženega odpora ni bil pri nas 8. septembra, ampak dobrih šest mesecev prej, to je marca '43 ko se je prvi odred Garibaldi pridružil slovenskim enotam, ki so se v naših hribih borile že od leta 1942. Toda če smo prej začeli, smo tudi morali nadaljevati v bojem do 8. maja, da smo dokončno pregnali nacistične, kozake in fašiste.

Tistega prvega maja '45 sem govoril, da nas je III Reich pravno in dejansko vključil v svoje ozmelje z ustanovitvijo Adriatisches Künstenlanda, da so

Nemci določili, da bo Carnia postala domovina 40.000-ih kozakov atamana Krasnova in postala tako «Kozakenland in Nord Italien», da so celo jugoslovanski zavezniki leta 43 sprejeli sklep o priključitvi Primorske. Vedeli smo, da ni z nacisti, fašisti in kozaki nobene druge poti kot oborožen spopad. Ravno tako smo pa vedeli, da z jugoslovanskimi zavezniki lahko računamo na dogovarjanje v skupnem boju, zato smo podpisali dva mednarodna sporazuma, 4. aprila in 7. maja 1944, zelo važna dokumenta, podpisana v tistem duhu, ki je privedel mnogo kasneje obe državi do tega, da sta podpisali osimski sporazum.

Naj še nekaj dodam: Trst je osvobodila jugoslovanska narodno osvobodilna vojska in slovenski partizanski odredi: Trst, edino mesto v Italiji, kjer je po zaslugi Nemcev stalo uničevalno

taborišče, Rižarna pri Sv. Soboti, kjer je bilo sežganih več tisoč partizanov, Italijanov, Slovencev, Hrvatov, Židov, protifašistov, med katerimi trije nepozabni nosilci zlatega odličja: Luigi Frausin, Vincenzo Gigante in Virginia Tonelli - «Luisa».

Tudi tistega svetlega 1. maja 1945 ni bilo vse jasno, po vseh žrtvah in borbah, po 3.600 padlih, po tisočih padlih v uničevalnih taboriščih, tolikih požganih vaseh v dveh partizanskih republikah v Carniji in Furlaniji: v Trstu in Gorici so se oglašale nove težave, niso bile postavljene v dvom samo meje Julijske krajine, ampak njena pripadnost Italiji. Spomnimo se, da je Gorica zopet pod italijansko oblastjo od septembra 1947 in Trst od 1954-ega leta. Tudi Furlanija je dolgo ostala pod zavezniško vojaško upravo. Zaradi tega smo bili mi demobilizirani šele junija

1945, divizija Italija pa po vrnitvi z dolgih bojev v Jugoslaviji, julija 1945. Vrsta razlik torej in vrsta komplikacij, kot se rado zgodi v obmejnih predelih.

Toda tistega nepozabnega 1. maja smo doživeli, res skupno s vso Italijo, srečo osvoboditve: na tisoče garibaldinskih in osopskih partizanov se je borilo, na tisoče in tisoče moških in žensk, Italijanov in Slovencev, je sodelovalo in trpelo. V Vidmu, ki ga je preplavila neverjetna množica v vzdušju nepopisne sreče, da bi slišala besede moških in žensk, udeležencev narodno osvobodilne borbe, na trgu Libertá, na shodu, karkšnega se nikoli prej ni videlo, smo se tudi mi, prebivalci obmejnih krajev, zavedali, da je to bil dan svobode, da se je Italija spremenila in da nas čakajo nove naloge.

(Prevod: Tatjana Čuk)

Devinsko-nabrežinska občina

Samo okrepljena KPI jamči obnovitev domače uprave!

Se bo rdeči obroč razbil? Se bo končno pretrgala homogena levičarska izkušnja okoliških občin? In če bi do tega prišlo, kje naj se to zgodi? V Miljah ali v Nabrežini? Kaj pa v obeh?

Resda v zadnjih časih podobnih prerokovanj ne manjka in skoraj bi morali ugotavljati, da še nikoli nismo bili deležni tolikšne pozornosti s strani tržaških vodilnih krogov in tistih neštetihi ambientov, ki na en ali drugi način ustvarjajo tako zvano javno mnenje. Črnosrajčniški montijev «Il Piccolo» kar nekaj dni zaporedoma objavlja isti članek, z rahlimi variantami, ki napoveduje skorajšnjo revolucijo v naši občini. Ko bi tržaški dnevnik

Ivan Širca

vsaj malenkostno doslej spremljal dogajanje pri nas, bi vsaj pravilno navedel sedanje razmerje sil v občinskem svetu. Tako imamo komunisti kar naenkrat enega svetovalca manj, social-demokrati pa so naravnost iz groba poklicani na svetovalske stole.

Objektivna informacija na tretjo potenco! Ali pa morda neprikriti freudovski lapsus?

Karkoli že, prepričan sem, da so naši ljudje zrelejši od tiste tihe (pa tudi ne preveč tihe) večine, kateri so takšni na-

potki namenjeni, in na katero se je «oblast» v Trstu vedno oslanjala, pa naj si bo liberal-nacionalna oblast na pragu stoletja, oblast črnega dvajsetletja, povojna tridesetletna oblast KD, ali pa dosedanja pet, šest ali sedemstrankarska skrupucana koalicija. Naši ljudje svojo zrelo pamet črpajo iz vsakodnevnih izkušenj, starih in novih, od nečloveškega izkoriščanja v kamnolomih do ricinusovega olja, od nasilnega postavljanja begunskih naselij do aktualnih samozvanih «komitejev za obrambo italijanstva».

Pa tudi desetletno obdobje levičarskih koalicij s komunisti na čelu predstavlja po voje važen mejnik našega skupnega izkustva.

Pomislimo samo v kakšnem stanju smo leta 1975 prevzeli občino, kakšne rezultate je obrodilo dotedanje levo-sredinsko upravljanje in kakšno zapuščino sta nam predali Krščanska demokracija in Slovenska skupnost. Pomislimo samo na tedanjo urbanistično in etnično izkivljeno (žal nepopravljivo!) sliko, na stanje javnih storitev, na odnos uprava-občani. Na te in še druge stvari pomislimo in jih primerjajmo s sedanjim položajem. Pa čeprav slednjemu prištevamo še vse kritike, bolj ali manj upravičene, ki so od naših ljudi padle na sedanjo upravo, je obračun neusporedljiv, tehtnica sunkovito pade na našo stran.

Ne bom tu našteval zalusg tega dese-

Spomenik padlim v NOB

tletja, kjer so komunisti kot stranka relativne večine nosili glavno breme pri upravljanju občine. Te stvari menim da že spadajo v prej omenjeno skupno izkustvo, za pozabljivce pa je vsekakor na razpolago zajeten volilni material naše stranke. Hvalisanje rade volje prepuščamo drugim.

Zelē bi le omeniti ključni temi ne le volilne kampanije, temveč bodočih upravnih perspektiv, ali bolje rečeno nujnosti v naši občini: problem sožitja in problem razvoja.

Za nas komuniste je problem sožitja osrednje vprašanje demokracije, tako v Nabrežini kot v Trstu in drugod. Realno demokratičnemu odnosu do sožitja, med italijansko večino in slovensko manjšino pripisujemo težnost pravega razvodja med naprednimi in nazadnjaškimi silami. Pa še nekaj komunisti od vedno podčrtujemo s potrebno ostrino: doslednost pri tej opredelitvi, brez kolebanja in za vsako ceno, je prav tako bistvena. Tega se na žalost druge politične sile premalo zavedajo, saj bi drugače naša enotna fronta imela povsem drugačno moč, posebno v teh izredno težkih momentih boja za dosego naših pravic. Ne bom tu jamral za dvojnimi ali trojnimi licem Krščanske demokracije ali drugih italijanskih strank, ki se v večji ali manjši meri sklicujejo na to tematiko. Za slovenskega volilca tam ni nikoli bilo in tudi ne bo nobenega prostora, mimo neznajčajnih izjem. Po vprašanju doslednosti pa se velja razmisliti z ozirom na ostali stranki, v katerih se poleg KPI, v večji ali manjši meri spoznava slovenska manjšina. Mar ni še vsem dovolj jasno kakšno ošibitev v našem nastopu pomeni skrajno dvoumna vloga Slovenske skupnosti do KD in vlade nasploh, kjer slednji lahko v vsakem primeru računata na dejansko neenotnost naše fronte? V momentih, ko je doslednost prvenstvenega pomena, kako lahko drugače tolmačimo lakajsko vlogo Lokarja, Hareja in Štoke v najpomembnejših izvoljenih telesih? Po drugi strani pa, mimo vseh bolj ali manj zgodovinskih zaslug pri manjšinskem vprašanju, kakšno doslednost lahko prikaže socialistična stranka? Mar ni že prestara in oguljena poteza PSI, da se ob priliki vsakih volitev predstavi z dvojnimi licem: po eni strani v «trikolorju» odetimi parolami, z vso staro šaro krivičnih meja in ogroženosti italijanstva, po drugi strani pa v nastopih slovenskih predstavnikov PSI, katerim je glavni volilni adut klicanje na pomoč, češ da jih drugače «italijanski» PSI pogoltne. Ne tovariši, tako ne gre! Doslednost meri-

mo tudi po nastopih Craxija na trgu Unita, Carboneja v deželnem svetu, nabrežinskih socialistov pa v pismu županu Fondi, ker je angleškega prestolonaslednika pozdravil najprej v Slovenščini.

Komunistom pa glede tega nihče ne more očitati nedoslednosti. Ostajamo zvesti našim izhodiščem, pa čeprav doslednost vedno terja nekatere žrve: v preteklosti kri, v povojnih letih izolacijo in omejevanje pod etiketo «slavocomunistov», danes pa ogromnega dela na vseh ravneh, čestokrat brez takojšnjih in vidnejših rezultatov, od Rima pa do najbolj zakotne naše občine ali partijske sekcije, za uveljavljanje tistega mirnega sožitja in tvornega sodelovanja, katerega smo še najprej navajeni v naši sredi.

V naši občini, ki je tako razmajana na svojih etničnih temeljih, smo edino komunisti porok za takšno sožitje. Desetletno obdobje našega upravljanja pa je iz tega vidika globoko zaoralo, za založeno delo še vedno premalo, vendar tudi čas terja svoje, vsekakor veliko globlje, kot so dani pogoji dali pričakovati.

Nič manj težavna, pa tudi odločilna, je pot razvoja naše občine. Področje tržaške in goriške pokrajine, doživlja izredno hudo gospodarsko krizo. Preveč enostavno bi na tem mestu sedaj lahko navajali obljube te ali one vladne stranke, za Trst «degli anni settanta», ki potem postanejo «ottanta» in dalje, «optimizem razsodnosti», ki bi ga kljub vsemu morali imeti, «postindustrijsko politiko» v katero moramo verjeti, seveda potem, ko z industrijsko še niso začeli. Pa tudi marsikatero oslarijo na račun naprednih terciarnih dejavnosti, vključno z «tržaško Silicon Valley», bi zelo enostavno lahko navrgli tržaškimi vodilnim razredom.

Zaustavimo se le na našem teritoriju, ki noče postati elitna spalnica Trsta in Tržiča, ne more več nuditi delovne sile industrijskim dejavnostim, ki brez vsakega planiranja životarijo na prosjačenju, zdaj v obliki dopolnilne blagajne, zdaj posebnih odpustov, zdaj posebnih državnih intervencij. Seveda se bomo še naprej komunisti borili (tudi v tem primeru dokaj osamljeni) da ohranimo in razširimo dosedanjšo zaposlenost v primarnih industrijskih obratih, od tržaškega pristanišča, do štivanske papirnice in nabrežinskih kamnolomov, z vsemi neodložljivimi spremembami, katere ti sektorji terjajo.

Imamo pa na področju naše občine dva specifična faktorja, katera mora-

mo ovrednotiti: našega delavnega človeka in nadvse primerno turistično lego. S komaj odobreno varianto splošnega regulacijskega načrta smo nameravali prav tema faktorjema omogočiti razvoj, ki je bil doslej le potencialen. Po eni strani razpolaga danes naš delaven človek z zelo razvito normativo na področju kmetijstva, ki je izrednega pomena ne le samo po sebi, kod proizvodna dejavnost, temveč tudi kot nezamenljiv faktor ohranitve teritorija, na katerem naša manjšina živi že stoletja. Obrtniška cona na občinskem zemljišču, že vnaprej opremljena z infrastrukturami, pa bo našim ljudem nudila vse pogoje za nadaljevanje tradicionalnih obrtniških dejavnosti, za preureditev zastarelih, za razvoj novih dejavnosti.

Poglavje zase je seveda turizem. Menim, da smo dovolj zgovorno počistili s špekulacijami, ki so vsa ta leta skušali naprtiti naši upravi odgovornost za zastoj turizma. Odgovornosti so bile seveda drugje: pri samih lastnikih celega obalnega pasu, ki je v celoti privatiziran, in ki niso v vseh teh letih predstavili enega samega izpeljivega načrta; pa tudi v prejšnjih upraviteljih (KD in Ssk), ki so za to področje izdelali povsem neustrezen urbanistični inštrument.

Vsa ta leta, ko smo morali razpolagati s tem podedovanim neustreznim inštrumentom, smo se krčevito zoperstavliali vsem poizkusom lahkkih špekulacij, ki so šle vse po isti poti: pridem, pozidam, prodam, nato pa pobegnem (najraje v Švico, seveda z denarjem) - o turizmu pa niti besedice. Možnosti pa, ki smo jih mi danes začrtali, imajo za turistični razvoj povsem drugačne razsežnosti in pogoje. Zavedamo se, da je mogoče to karto pravilno zaigrati le enkrat, zato smo desetkrat, stokrat premislili vsako potezo, da bi to res pomenilo turizem, in ne kaj drugega, da bi ne prišlo do nesprejemljivih privatizacij, da bi od tega največ imela naša občina, vključno z zgornjim pasom.

V zaključku mi je torej zelo enostavno vprašati volilce, kje lahko najdejo skupni imenovalec tega pozitivnega razvoja v naši občini, kje lahko iščejo doslednost v vsaki izbiri, ki zadeva naše prebivalstvo, kje lahko dobijo jamstvo, da bi se karte, ki smo jih z novo varianto pogumno zaigrali ne sprevrgle v grobo sleparijo. Prepričan sem, da bomo pravičen odgovor brali 13 maja.

Ivan Širca

12. maja: več moči komunistom!

Naš pozitívni obračun

Ob zaključku mandatne dobe devinsko nabrežinskega občinskega sveta lahko z zadovoljstvom gledamo na uresničene programske postavke in na delo, ki ga je občinski odbor opravil v korist celotnega prebivalstva občine. Odboru je uspelo uravnovešeno uskladiti potrebe obeh narodnostnih komponent, kar je dragocen prispevek k procesu utrjevanja omikanega sožitja v naši občini. Zdi se mi pa še posebej vredno poudarska dejstvo, da se je v okviru odbora dejansko ustvaril enoten nastop vseh treh strank, v katerih se Slovenci spoznamo. Da ni bilo to lahko, priča dejstvo, da se je to izpopolnilo šele, ko se je po celih šestih letih manjšinske uprave končno Slovenska skupnost odločila, da vstopi v koalicijsko. Izkušnja enotnega upravljanja je nedvomno pozitivna in trden namen naše partije je, da si bo kot v preteklosti prizadevala, da se ta enotnost ohrani. Kot stranka, kateri sorazmerno največji del zamejskih Slovencev zaupa svoj glas in ki torej predstavlja večji del Slovencev, čutimo odgovornost, da delujemo v smeri enotnosti. Voljo po

Pavel Fonda

enotnosti so plebiscitarno dokazale množice zamejcev vseh nazorov združene na Travniku in v Trebčah. Enotnost nam je potrebna danes, ko se združujejo temne sile, zato da nam kratijo pravico do zaščitnega zakona, ampak tudi v naši občinski stvarnosti. Konzervativni in nacionalistični krogi si ne prizadevajo razbiti le «rdeči obroč», ampak tudi «slovenski obroč». Za ta načrt, kot smo slišali, si ne pomišljajo iskati zaveznikov tudi med Slovenci, med katerimi pa trdno upamo, da jih ne bodo našli. Hočemo verjeti, da si ne bo nihče prevzemal zgodovinske krivde, da bi odpiral vrata občinske uprave tistim, ki bi nas radi izbrisali!

Enotnost nam je potrebna tudi zato, ker je pred nami pet let upravljanja, ki bo verjetno zapopadlo bistvene premike in potrebe naše občine. Po odobritvi variante regulacijskega načrta so odprta vrata za razmah turističnih de-

javnosti, ki bodo lahko bistven pozitiven korak za občino, a ki v neodgovornih in nam nenaklonjenih rokah lahko postanejo sredstvo špekulacije in nadaljnjega raznarodovanja. Razmah turizma bo prinesel v dosedaj skromen občinski proračun sredstva, s katerimi bo mogoče marsikaj urediti. Uresničujemo se ravno sedaj nujna in obsežna javna dela, kot so javna razsvetljava in greznično omrežje, ki jih ni bilo mogoče odložiti. Po teh pa morajo priti na vrsto tudi prepotrebne strukture za kulturne in družbene dejavnosti, kot so osrednji kulturni dom v Nabrežini in ureditev primernih prostorov v domala vsaki naši vasi. Dvomim, da bi drugačna koalicijska odsejanje bila pripravljena take postavke uresničevati!

Priporočam torej devinsko nabrežinskim občanom, ki jih imam čast predstavljati v zadnjih mesecih, da s svojim glasom potrdijo sedanjo koalicijsko in še posebej, da okrepijo KPI, ki je steber enotnosti med Slovenci in čigar moč je najboljša zagotovilo za nadaljevanje sedanje enotne koalicijske.

Enotnost v upravljanju

Albin Škerk

Navada je, da ko se bližajo občinske volitve, mnogi volilci se sprašujejo, kako je občinska uprava delala in če je ustrezala njihovim zahtevam in potrebam. Mnogi so tudi tisti, ki so neodločeni, in ne vedo, katero kandidatno listo naj tokrat volijo. Prav gotovo večina ostaja zvesta stranki, ki jo je vedno volila, in bo torej tudi tokrat oddala njenim kandidatom svoj glas. Med te nedvomno spadajo naši volilci kraškega podeželja, ki zaupajo KPI, kot stranki, ki je vedno ostala zvesta idealom NOB, po njih se vzgledovala in vztrajno nadaljevala boj za socialne in narodnostne pravice slovenske skupnosti v Italiji. Zatorej komunisti tudi tokrat upravičeno pričakujemo, da nas bodo delavni in pošteni Slovenci našega Krasa, poleg tukajšnjih italijanskih demokratov, še enkrat pri volitvah podprli.

Ko smo po vojni prevzeli podeželske občinske uprave, je bilo treba prevzeti žalostno dediščino, ki jo je zapustila vojna vihra in fašizem. Slika je bila takrat strahovita: štiri požgane vasi (Mavhinje, Medjvas, Cerovlje in Vižovlje), stotine revnih in izčrpanih občanov, ki so se vračali iz nemške internacije, velika je bila brezposelnost,

posebno v vrstah bivših borcev; ni bilo najnujnejših javnih storitev; večina vasi je bila brez tekoče pitne vode, brez elektrike in telefona, brez asfaltiranih poti, da o prevozi, smetarski službi in greznicah sploh ne govorimo; šolske strukture so bile zastarele ali požgane. V takih pogojih smo se znašli po vojni, ko smo komunisti v presledkih s sodelovanjem drugih demokratičnih strank pričeli upravljati devinsko-nabrežinsko občino.

12. maja bomo že devetič po vojni volili občinske upravitelje, ki bodo nadaljevali delo, ki ga zapuščata sedanja uprava, sestavljena iz koalicije KPI, SSK in PSI. Iz izkušenj lahko trdim, da se je tako politično zavežništvo pri upravljanju naše občine najboljše obneslo ne samo tokrat, ampak tudi v preteklosti. Spomniti se je treba na obdobje 1952-1965, ko so omenjene stranke upravljale našo občino. V tem času smo bili deležni največjega napada na občinski teritorij, ko sta bila nasilno odstavljena dva naša župana, ker

sta se upirala gradnjam istrskih begunskih naselij pri Štivanu in v Sosljanu. Te levičarske uprave so predstavljale obrambno trdnjavo proti nasilnemu naseljevanju, ki je povzročalo velike spremembe etničnega sestava našega prebivalstva na škodo slovenskega življa. Takrat je bil naš teritorij podvržen napadu tudi s strani družbe TOTAL, ki je hotela postaviti svoje naftnovodne naprave med Devinom in Štivanom, kar ji je spodletelo po zaslugi uprave.

Naše ljudstvo se prav gotovo s hvaležnostjo spominja takratnih levičarskih uprav, za časa katerih, poleg etnične obrambe domačinov, je bila naša občina deležna velike modernizacije javnih storitev.

Naši občani ko bodo šli na volišča, ne smejo pozabiti žalostnega obdobja 1965-1975, ko so komunisti bili potisnjeni v opozicijo s strani Krščanske demokracije, SSK in PSI. V tem desetletju, brez komunističnega sodelovanja, so se na stečaj odprla vrata neizmernemu naseljevanju tujcev, predvsem v Devin in Sosljan, kar je imelo za posledico prirastek prebivalstva za 1800 oseb! Na srečo smo se komunisti vrnili v občinsko upravo pred desetimi

(nadaljevanje na zadnji strani)

Prehitevanje: na katero stran?

Aldo Rupel

V predvolilnem obdobju se dogajajo čudne reči. Nekateri jih imajo za protislovne, a niso. Sledijo logiki, ki ostaja navadno zastrta, a se razkrije ob kočljivejših trenutkih. Tako razberemo v nekem pismu uredništvu Primorskega dnevnika o zbližanju na Il Meridiano med dvema osebam, ki bi se morali po normalni logiki znajti na nasprotnih barikadah; revija Panorama objavlja sliko, na kateri se rokujeta papež in neofašist Almirante ob spodbudnih besedah cerkvenega poglavarja, naj MSI nadaljuje z «obrambo vrednot evropske civilizacije», delček katerih smo imeli priliko slišati pred kratkim v Gorici; na šestindvajseti televizijski oddaji «Punto 7», ki jo pošilja na ekran 'peti kanal', smo lahko opazovali medsebojno trepljanje po ramenih med predstavnikoma 'proletarske demokracije' in 'liberalcev'. Predstavnica 'radikalcev' verjetno ni objemala ostalih dveh samo zaradi tega, ker so je oviral 'moderator'.

Kaj je povezovalo predstavnike različnih pogledov na svet? Predvolilna propaganda spretno zrežirana na osnovi antikomunizma. Kakršnokoli vprašanje so postavili očitno skrbno in 'pluralistično' izbrani državljani, trije parlamentarci so ga dobrodošlo izrabili za napad na krajevne komunistične uprave, kot če bi komunisti upravljali vse italijanske občine. Niti besede o drugih strankah. Ko se je oglasil en samcat poslušalec s protiargumenti, ga je pohvalil 'pluralistični moderator', kot se potreplja otroka, ki se vmeša v pogovor odraslih, a ni dovolil, da bi se razprava razvila, kaj šele, da bi politiki morali odgovarjati. Očitno je, da obstaja v Italiji atavičen strah pred 'prehitevanjem', razen v cestnem prometu

Papež Janez Pavel II sprejema Almiranteja in druge predstavnike evropskega fašizma.

seveda. Strah se spremeni v paniko, če je prehitevanje po levi strani cestišča, kar je sicer edino pravilno.

Zaradi bojzani prehitevanja po levi strani se v domačih logih dogaja, da je dovoljeno prehitevanje na desni. Tržaška občinska uprava ni pod vprašajem od sedanjih volitvah. Očitno vi vprašljiva niti njena politika po zadnjih izglasovanih resolucijah, ki zadevajo slovensko narodnostno skupnost. Stvari so jasne. Nekateri pa se še vedno sprenevedajo in nas skušajo prepričati z besedami, da je najboljša taktika umik in odsotnost ob glasovanjih, češ saj so že pred desetletjem povedali svoje stališče. Strinjam se z izjavo, da so važna dejstva in ne besede: dejansko bo ostalo v zavesti ljudi in v arhivih zadržanje samo, ne pa ustna razlaga o zadržanju. Bralci bi se upravičeno dolgočasili, če bi še podrobno nizal dogodke in stališča, ki opredeljujejo odnos posameznih političnih sil do slovenskega vprašanja. Dejstev ne more spremeniti še tako zamegljena ali spretno vodena volilna propaganda.

Tudi ta članek je del volilne propagande; ne želi pa biti zameglen. Zavzema se za isto politično silo, ki je prepričana v potrebo zaokroženega sklopa določb, ki bodo ščitile in dale možnost razvoja slovenski narodnostni skupnosti in ki se trudi, da bi preprečila osamitev manjšinske skupnosti v večinskem okolju. Zavzema se za politično silo, ki dviga občutljivost prebivalstva za odprta gospodarska vprašanja, ki zadevajo posamezne občine in goriške posebej, kjer več kot deset tisoč ljudi išče zaposlitev.

Da imajo upravne volitve tudi politični prizvok, je že zdavnaj znano. Prilika je, da se zoperstavimo silam, ki medčloveške odnose zavirajo, ki ocenjujejo upravičenost obstoja neke skupnosti po številu njenih pripadnikov, ki rešujejo gospodarske krize s pritiskom na nižje sloje prebivalstva, ki so jim razne konzulte le v okras za nepoučene, ki nas opeharijo pri reformi višjega šolstva ob istočasnem obisku in dobrikanju predsedniku SZDL, ki ob deklarirani demokratičnosti mirno čakajo na tiho asimilacijo.

Nikaragva 1985, kot pri nas med vojno. Prizor je posnel ameriški plačanec, ki se je vojskoval skupaj s kontrarevolucionarnimi gverilci proti sandinistični vladi. Na slikah je ujetnik, pristaš nikaragujske vlade, ki so ga «borci za svobodo», kot jih imenuje Reagan, najprej prisilili, da si je izkopal sam grob, vanj legel in počakal, da so ga zaklali z nožem v grlo. Ti filoameriški «bojevniki za svobodo» nas zelo spominjajo na ustaše in podobno sodrgo izpred 40 let.

12. MAJA: VEČ MOČI KOMUNISTOM!

Napredna lista za Repentabor

V maju mesecu bomo volili upravna telesa v naši občini. Ob tej priliki želimo podati obračun delovanja uprave v zadnjih dveh mandatnih dobah in nakazati bodoče smernice «NAPREDNE LISTE».

V desetih letih upravljanja smo konkretno začeli reševati problem socialnih, športnih in kulturnih struktur:

- dvakratno razširitev osnovne šole z ureditvijo igrišča na prostem,

- podvojitev prostorov otroškega vrta,

- preureditev občinske kopalnice v kulturni dom, poimenovan po Albinu Bubničju (1980),

- ureditev športnega igrišča izgraditev slačilnic, pomožnega igrišča in razsvetljave celotnega objekta,

- zgraditev telovadnice-socialnega centra (1982),

- razširitev pokopališča (1983/84)

- preureditev in razširitev občinskega sedeža (1985),

- izboljšanje občinski cest in javne razsvetljave.

Samo v zadnjih 5 letih je bila investirana več kot 1 milijarda lir.

Na področju občinskih služb se je pravkar zaključil birokratski postopek za aktiviranje smetarske službe, ki se bo redno pričela v prihodnjih mesecih. Stekel je tudi natečaj za občinskega redarja, ki bo prav tako izboljšal in ojačil delovanje uprave na področju trgovinske in turistične dejavnosti kot tudi v boju proti nezakonitim pobudam v naši občini npr. onesnaženje okolja in narave, črne gradnje itd.

Ena vodečih misli naše uprave je vedno bila in bo mir, sožitje in enotnost tukaj živečih narodov. Lep dokaz sožitja smo imeli ob priliki postavitve

spomenika «VSEM ŽRTVAM FAŠIZMA» na Colu, za katero so zaslužni vsi občani.

V pogledu konkretnega delovanja smo si začrtali sledeči program:

- prilagoditev občinskega regulacijskega načrta deželnemu urbanističnemu načrtu, upoštevajoč sledeča pravila: realne potrebe domačinov; močnost pospešitve dejavnosti na obrtniškem, kamnoseškem, kmetijskem in turističnem področju, še zlasti v obliki združništva; zaščita okolja.

Glede novih investicij imamo v programu sledeče realizacije:

- preureditev stare osnovne šole v objekt, ki bo služil za gledališke, kinematografske in kulturno-rekreativne

namene. Prva faza del se bo začela aprila letos. Dela so že bila oddana za znesek 100 milijonov lir.

Važen del našega bodočega delovanja bomo morali posvetiti preureditvi in obnovitvi cest. Pripravili bomo tudi študijo za celotno ureditev kanalizacijskega omrežja.

V bližini telovadnice je bil pred kratkim zgrajen parkirni prostor. V II. fazi del, ki so se že začela, je predvidena ureditev okolja v prostor ki bo izražal pravi odnos človeka do narave.

Še naprej bomo podpirali kulturno in športno delovanje v naši občini.

V naši listi so prisotne stranke KPI, PSI in neodvisni kandidati. Za KPI kandidirajo sledeči tovariši: BAISS Sonja, bivši podžupan - socialna delavka; KRIŽMAN Aleksej, bivši odbornik - uradnik; MILIČ LAZAR Stana, bivši svetovalec - uslužbenka KZE; ŠKABAR Aldo, uradnik; VODOPIVEC Vinko, obrtnik - bivši odbornik. Za PSI kandidirajo: dr. Pavel COLJA - bivši župan - bančni dir; - Guštin DUŠAN - bivši svetovalec-delavec. Kot neodvisni nastopajo: Milan BIZJAK - bivši svetovalec - delavec; ALOJZ ŠKABAR - bivši svetovalec-obrtnik; Grgič KAREL - bivši svetovalec - trgovec; Ivan SKABAR - bivši odbornik - delavec; Egon Skrk - delavec.

Smatramo, da je «NAPREDNA LISTA» do danes uresničila velik del programa s katerim se je predstavila volilcem v prejšnjih upravnih volitvah in da je to obenem jamstvo za nadaljnje delo. Pozivamo zato vse volivce občine Repentabor, da podprejo «NAPREDNO LISTO» ki zagovarja predvsem dobrobit naše skupnosti.

Aktualni trenutek slovenske manjšine

V prejšnjih dneh se je sestel deželni komite KPI, ki je obravnaval položaj slovenske manjšine v Italiji in posebej trenutno stanje postopka za odobritev zadevnega zakona po avdicijah, ki jih je v Furlaniji Julijski krajini imela komisija, ki jo vodi senator Garibaldi.

V teku razgovorov, ki so jih senatorji imeli z deželnim odborom in načelniki skupin na ravni dežele in pokrajinskih svetov v Trstu in Gorici, je prišla na dan potreba, da parlament odobri zaščitni zakon za Slovence, tudi če so nekatere politične sile izrazile svoje pridržke glede vrste pravne ureditve, ki naj zadosti potrebam slovenske skupnosti.

Tiskovno poročilo KPI F-JK

Deželni komite je — ob diskusiji poročila odgovornega za slovensko komisijo, Miloša Budina — podčrtal nevarnost, da bi zaradi dejstva, da se je vlada obvezala, da bo predstavila o tem vprašanju lastni zakonski osnutek in je poverila ministru Vizziniju nalogo, da ga sestavi, prišlo do nadaljnega zavlačevanja pri odobritvi zakona.

Komunisti Furlanije Julijske krajine opozarjajo, da so bili vse od leta 1970 predstavljeni v diskusiji parlamenta,

doslej brez uspeha, številni zakonski osnutki, potrjujejo svoje prepričanje, da je v posebnem interesu italijanske republike, da se pospeši postopek za odobritev norm, ki zagotavljajo izvajanje osnovnih pravic s strani italijanskih državljanov slovenske narodnosti, kot to predvidevajo mednarodni sporazumi, ki jih je država svobodno podpisala.

Deželni komite je izrazil svojo zaskrbljenost zaradi ozračja napetosti, ki bi ga hotele znova ustvariti v Trstu tiste konzervativne sile, ki so odločne, da naredijo kar je v njihovi moči, da preprečijo, da bi parlament storil svojo dolžnost.

Poročilo na seji deželnega komiteja KPI za Furlanijo - Julijsko krajino

Miloš Budin

Vprašanje mesta, ki ga ima slovenska narodna skupnost v okviru naše dežele, kot del naše deželne družbe, in boja za pravno priznanje njene nacionalne celovitosti, je v zadnjih mesecih doživelo po eni strani zelo važne novosti s pozitivnim predznakom, poleg teh pa moramo beležiti tudi ravno toliko dogodkov in dejstev v določeni zunanji obliki novih, vsebinsko pa zelo starih in tudi zelo negativnih.

Positivne premike predstavlja razvoj, ki ga je v zadnjih mesecih doživela razprava o zaščitnem zakonu v parlamentu, in demokratično nastopanje slovenskih množic, ki se je izrazilo s številnimi javnimi manifestacijami na enotni osnovi, kjer so bile udeležene vse demokratične sile s KPI v vidni vlogi.

Z negativnimi dogodki pa mislimo predvsem močno oživiljanje nacionalizma, ki smo mu priča v zadnjih mesecih (predvsem v Trstu in Gorici) katerega posledice občutimo ne samo v naši deželi, temveč tudi v «Rimu», kjer mu je uspelo, da je prizadel pozitivne premike omenjenega parlamentarnega postopka in zmanjšal njegov pomen.

Dobro znano nam je, da se je Craxi med svojim obiskom v Beogradu obvezal, da bo slovensko vprašanje rešeno do novembra letos (10. obletnica osimskih sporazumov). Ob svoji vrnitvi je takoj pooblastil ministra Vizzinija, da pripravi vladni osnutek. Minister Vizzini je že sprejel predstavnike slovenske enotne delegacije in se obvezal, da se bo še enkrat z njo posvetoval. Med tem je prišlo tudi do obiska ožjega odbora senatne komisije za ustavna vprašanja v naši deželi, kjer se je srečal z javnimi upravnimi telesi, in do srečanja samega odbora, ki ga vodi senator Garibaldi, s slovensko enotno delegacijo v Rimu.

Dogodki so si torej sledili z veliko naglico, vzporedno pa so prihajale na dan prave težave. V razvoju dogodkov je prišlo na površje osnovno obeležje položaja: vse politične sile razglašajo, da so za rešitev vprašanja z zaščitnim zakonom, nesoglasja glede njegove vsebine in obsega so pa ostala nespremenjena.

Tiste sile, ki so že tradicionalno nasprotne zaščiti ali jo predlagajo v zelo omejeni in nesprejemljivi obliki, naprej zastopajo svoja stališča in jih branijo s vse večjo močjo. V mislih imam manjše vladne stranke, KD in LpT.

Manjše stranke trdijo, da se ne sme kvariti mirnega ozračja, ki je bilo ustvarjeno v naši deželi; KD podčrta,

da mora zaščitni zakon predstavljati stično točko med potrebami manjšine in nujno pravičnostjo do večine italijansko govorečega prebivalstva; LpT igra vlogo poročevalca odbora za zaščito italijanstva (iz Trsta in Gorice), ko govori o že sedaj preveč zaščiteni manjšini. Onemogočanje pravične zaščite je danes že edina programska točka LpT.

V resnici, in tu je bistvo stvari, tem političnim silam ne gre za manjšino in njene potrebe, ampak najprej za nacionalistično gibanje. Pomembno je v tem smislu pismo deželnega tajnika KD Longa, ki ga je objavil *Il Piccolo* v prejšnjih dneh, s katerim skuša pomiriti odbor za zaščito italijanstva in okrepiti vezi s tistimi krogi, ki naj bi jih ta odbor zastopal. (Zahteva, s katero pritiska KD na Vizzinija je ta, naj vladni osnutek ponovi predloge njenege osnutka).

Toda ravno tako zgovorno je stališče, ki ga je zastopala vladna večina v parlamentu ob priliki nedavnih sklepov, ko je glasovala proti členu o slovenski šoli, 24. členu zakonskega osnutka o reformi višjega šolstva, ki je bil prej že vključen v zakon s pristankom teh istih vladnih strank. Glasovali so proti: ravno tako, kot je to večkrat zahteval odbor za italijanstvo. V istem smislu gre razumeti odgovor ministra za pošte, Gave, na vprašanje tov. Jelke Gerbec glede uporabe slovenščine v okviru poštne službe. Gava zavrača to možnost tako, da se sklicuje na določilo londonskega memoranduma, po katerem se pravica priznava tam, kjer je nad 25% prebivalstva slovenske narodnosti.

Naj končno omenim še učinek nacionalistične ofenzive na PSI. Senator Garibaldi se je namreč več ali manj jasno skliceval prav na nacionalistično opozicijo, ko je pred senatom opravičeval negativno stališče svoje stranke v zvezi z omenjenim členom 24. zakona o šolstvu.

Središče dogajanja in najvplivnejši dejavnik izgleda torej v tem trenutku nacionalistična ofenziva, kampanija, v katero se vlagajo velike energije in sredstva: *Il Piccolo*, ki izhaja sedaj v skoro 100.000-ih izvodih, je v zadnjih mesecih pravo glasilo odbora za italijanstvo. Sam odbor je bil sprejet pred ožjo senatno komisijo in njegovim zahtevam je bilo zadoščeno ob prvi

konkretni priložnosti, medtem ko njegovi člani izdajajo knjige o slovenski manjšini, ki vsebujejo lažne podatke, za katere bi lahko prišli pred sodišče, organizirajo, ne brez uspeha, konference v Trstu in Gorici, nastopajo izredno pogosto na privatnih televizijskih postajah v vsej deželi, nav tržaškem občinskem svetu demokristjanski župan Richetti jasno izraža stališča, ki so do včeraj bila lastna le najbolj nazadnjaškemu delu LpT, Cumpeta na pokrajinskem svetu v Gorici niti ne da na glasovanje resolucije o slovenski manjšini, predsednik deželnega odbora Biasutti se udeleži kongresa AN Giuliani e Dalmati, ki se je vršil v Gradežu v duhu protislovenske gonje, in predlaga, da bi se osrednji sedež zveze premestil iz Rima v našo deželo, in lahko bi še našteval.

Zavedam se, da so ta dejstva nam vsem že znana, ampak nujno se mi je zdelo, da se jih ponovi pri opisovanju sedanjega stanja. Stanje, ki je resno zaskrbljujoče, ki predstavlja veliko oviro za nadaljni potek razprave o zakonu, ki se je zdel tako blizu rešitve, in ki spada med drugim v mednarodne obveze. Vsekakor naj omenimo, da so se nekateri od teh dogodkov odvijali med obiskom v Rimu tov. Rožiča, predsednika SZDLJ. Naj pripomnimo s tem v zvezi, da Jugoslavija, glede na svoj težak gospodarski položaj, nima širokega maneverkega prostora.

Opažamo, da se v okviru začrtane situacije v tem trenutku vprašanje postavlja manj ostro v Benečiji (videmski pokrajini), čeprav ta predstavlja, skupno z uveljavitvijo pravic v tržaški in goriški pokrajini, eno od najbolj bolečih točk razprave glede vsebine zaščitnega zakona. Verjetno je to relativno in začasno zatišje, v primerjavi z dogajanjem v drugih dveh pokrajinah, posledica priprav in skrbi za bližnje volitve. Če temu dodamo dejstvo, da so pred nekaj dnevi vse stranke, razen MSI, na videmskem pokrajinskem svetu glasovale za dnevni red o slovenski manjšini, ki ga je predložil tov. Petričič, se lahko vprašamo, ali ni to znak, da se morajo v Benečiji danes vsi, vključno KD, soočiti z novo realnostjo, v kateri ni več mogoče enostavno zanikati slovenskega vprašanja ali v zvezi z njim priklicevati strašil iz preteklosti, kot se je to delalo do pred kratkim. V teh dolinah so torej bližnje volitve odločujočega pomena, njih izidi bodo postavili osnovo za nadaljno reševanje slovenskega vprašanja v teh krajih. Najbolj je v zvezi s tem za-

skbljena KD.

Kot sem že prej rekel je torej današnja situacija vsestransko zaskrbljujoča, in to ne samo glede bodočnosti slovenske narodne skupnosti, ki tudi v tej fazi predstavlja instrumentalno politično orožje nazadnjaških sil, položaj je težak za celotno demokratično bitko v družbenih in političnih odnosih vzhodnega obmejnega pasu naše države.

Če vzamemo kot primer Trst — zaradi njegove važnosti v okviru tematike, ki jo tu obravnavamo — lahko rečemo, da smo danes v situaciji, ki je... «normalizirana» glede na tradicionalne centre odločanja na tem področju (po njihovem, seveda).

KD se je vrnila — vedno po njihovem prepričanju — na svoja tradicionalna stališča s pomočjo LpT in drugih sorodnih pojavov. Il Piccolo, kakršnega so izdajali v času Ceschie, in Meridiano izpred nekaj let so le še lepi spomini. Precej zgovoren je podatek, da vodijo danes Il Piccolo gospodje in skupine, ki so vezane na P2, zgovoren tudi glede odgovora na vprašanje kdo je «sposoben voditelj» te nacionalistične in nazadnjaške ofenzive, ki je že prestopila meje naše pokrajine (in postaja vse bolj deželna).

Rezultat je vsekakor v tem, da se skuša predstaviti vprašanje Slovencev kot vprašanje dveh nasprotujočih si blokov. Teza, katere neresničnost moramo mi nujno dokazati, je, da so na eni strani Slovenci, ki skupno s KPI ogrožajo italijansko prebivalstvo s svojimi pretiranimi zahtevami in njihovo nepopustljivostjo, na drugi strani pa odbori za zaščito italijanstva, ki predstavljajo zaščito in varnost pred odobritvijo takšnih ukrepov, ki so nevarni in škodljivi. To shemo bi hoteli po mojem mnenju uveljaviti tako v Rimu kot tu pri nas. Od tod naj bi nato izpeljali vabilo, naj se Slovenci in KPI odrečejo večjemu delu zahtev, ki jih vsebuje naš zakonski osnutek, kar pomeni odreči se vsakemu smislu civilnega boja, ki ga vodimo. Zaradi tega mora biti naša prvenstvena naloga, da zrušimo sliko, ki jo hočejo ustvariti, o nastopanju Slovencev in komunistov proti interesom italijanskega prebivalstva.

Naša zgodovina in naše izkušnje nas učijo, kako je težko vplivati na široke plasti prebivalstva, v katerem je globoko vsajen občutek-preprijanje, dejansko sad kulturne nesigurnosti, po katerem priznanje pravic Slovincem pomeni izgubo obstoječih kulturnih značilnosti, strah, da bi te pravice nadomestile nekaj, kar že obstoja, da bi prizadel italijansko kulturno enovitost. Moramo se zavzeti zato, da se razširi preprosta resnica, da pomenijo te pravice nekaj novega, nekaj, kar se obstoječemu dodaja, kar ne bo niko-

mur ničesar vzelo, ampak bo predstavljalo le neko obogatitev.

V tem smislu moramo torej usmerjati in konkretizirati nekatere pobude. Potruditi se moramo, da organizacije, ki predstavljajo široke plasti italijanskega in slovenskega, predvsem pa italijanskega, prebivalstva, javno nastopijo in izrazijo svoje pozitivno mnenje o pravični in poštenu rešitvi vprašanja slovenske manjšine. Te organizacije morajo tudi vprašati da jih zasliši senatna komisija, kot je zaslišala odbor za italijanstvo, Nekatere so to že storile, ampak to ni dovolj.

Skupina '85, ki so jo ustanovili Italijani in Slovenci, brez dvoma zelo pomembna pužuda, je svoje delo zastavila na drugačnih osnovah, znanstvenih in kulturnih, in ne vem če bi bil njen nastop v teh mehanizmihi političnega boja primeren (tudi če se vsebina njihovega dela mora izražati v političnem delu drugih ustanov in organizacij).

Mislím, da je nujno, da se še močnejše zavzamemo v tem smislu in ne le v boju za globalno zaščito, ampak tudi v splošni demokratični biki, ki jo vodimo v naši deželi glede samih perspektiv gospodarskega in splošnega razvoja naših krajev (naj navedem na primer naš zakonski osnutek o gospodarskem sodelovanju na obmenjem področju, ki se sklicuje na osimski sporazum. Ta osnutek ni samo prispevek reševanju gospodarske problematike naše dežele, ampak tudi vprašanj širšega družbenega razvoja, torej posredno tudi prispevek boju, o katerem govorimo. Toda navedal sem ta primer da dokazem, da bo ta predlog laže uresničen, če bo tudi vprašanje globalne zaščite šlo po pravi poti).

Če se povrnem na vprašanja bitke za zaščitni zakon, naj pripomnim, da težave ne izhajajo le iz nacionalistične opozicije in ofenzive. Minister Vizzini je hotel opozoriti enotno delegacijo, na primer, da se bodo Slovenci morali spoprijeti tudi z opozicijo avtonomističnim gibanem. Mislil je na sardinsko vprašanje in manifestacijo v Innsbrucku. Vendar je glede na to vprašanje razlika očitna, ne gre tu za nikakršno podobnost, in tega ni potrebno dokazovati. Kot, mislim, ni potrebno dokazovati različnosti slovenskega vprašanja od vprašanj zaščite drugih etničnih in jezikovnih manjšin. Moramo pa seveda podčrtati, da mora tudi ta zakonski osnutek biti čimprej izglasovan.

Struktura politične in ekonomske moči, kot se je izoblikovala v tej fazi razvoja, je privedla do zmanjševanja pomena pozitivno mišljene individualnosti. Vse več je razširjen občutek, da kot osebe štejemo vedno manj, da odvisimo od oddaljenih in nedosegljivih mehanizmov. Tudi to je pripomoglo k oblikovanju zavesti o krajevnih sku-

pnostih, ki se izražajo v posebnostih etnične in jezikovne kulture. To je naravni proces, pravilen in nujen, zaradi česar je potrebno, da država omogoči, s primernimi zakonskimi ukrepi, valorizacijo tega kulturnega bogastva, ki je del izvirnih značilnosti človeške osebnosti. V slučaju Slovencev pa ne gre samo za to. Proces izoblikovanja narodne zavesti se je že davno zaključil, slovenska manjšina v Italiji je del naroda ki je že ustvaril svojo državo, republiko na drugi strani meje. Zato gre pri slovenkem vprašanju, prej kot za valorizacijo slovenskega jezika in kulture, zato, da se omogoči njih uporabo in razvoj. Gre torej za pravo vprašanje svobode, da lahko izražamo tisto, kar smo sedaj prisiljeni ob določenih prilikah zatreti.

Naj se na koncu zaustavim še na stališčih, ki jih naša partija zastopa glede slovenskega vprašanja. Mislím, da moramo mi še naprej nastopati v prvi osebi v enotnem boju Slovencev in politični izdelavi te enotnosti, kar ni enostavna stvar. Mi to enotnost pojmujejo kot srečanje različnih kulturnih in političnih usmerjenosti, ki ostajajo različne tudi v trenutku, ko skupno nastopamo glede skupnih točk, v tem slučaju zakona za globalno zaščito. Niso pa vsi o tem prepričani. Vedno bolj občutena je potreba, tudi med drugimi slovenskimi organizacijami, predvsem pri SKGZ, da se razširi enotnost z drugimi italijanskimi demokratičnimi silami, kot smo mi vedno trdili. To postaja vse bolj aktualno tudi spričo močne nacionalistične ofenzive in s tem povezanega občutka osamljenosti, ki ga slovenske organizacije doživljajo. Moramo torej kot partija okrepiti dejavnost v tej smeri s pobudami, ki sem jih prej omenil, s članki na našem tisku — tudi vsedržavnem — in nastopi intelektualcev, ki so, kolikor je mogoče, široko znani in priznani, in končno tako, da čimbolj omejimo težnje, da se ta naloga prepušča samo slovenskim tovarišem.

Glede na možne stranpote, na katere lahko zaidejo nekatere sile, kot so SSK in PSI, moramo še posebej iskati način in pritiskati, da se definirajo med Slovenci enotne osnove nastopa ob razpravi vladnega zakonskega osnutka in končnem glasovanju v parlamentu, ko bo končno le do tega prišlo. V svojem razgovoru s slovensko enotno delegacijo je tov. Natta potrdil, da bo stališče KPI osnovano na zahtevah enotne delegacije. To je osnovni princip partije, ki je pa tudi posledica stališča vladnih strank, ki naj bi imele namen, da predložijo čim bolj omejevalni zakonski osnutek zato, da bodo potem sprejele nekatere popravke KPI in jo s tem obvezale, da v končnem glasovanju voli v prid zakona.

Klobase in tržaški nacionalisti

Pravijo, da se je nekaj «zares» zgodilo samo tedaj, ko je o tem poročal časopis. Pred tem vedo o dogodku samo očividci in tisti, ki so jim slednji povedali, kar so videli in slišali.

Zato je v politiki tako važno, kaj časopisi povedo in česa ne utegnejo, saj mora časnikarstvo iti stvari vedno samo k bistvu. Odvečno je nepotrebno, spada raje v pripoved, kramljanje, glasno razmišljanje...

No, prav za to gre. Sklenil sem, da ne napišem kronike, pač pa glasno razmišljanje o tem, kar se je prejšnji teden zgodilo v tržaškem občinskem svetu, ko je večina svetovalcev odobrila dokument sredinske koalicije in župana Richettija z očitno protislovensko vsebino in prav določenim političnim ciljem.

Bilo je v petek, 19. aprila. Tudi datum je važen, saj sem se odpravil na sejo občinskega sveta z deljenimi čustvi. Tovariši v komunistični svetovalski skupini so me spet zadolžili, da posežem v razpravo in utemeljim stališča KPI do slovenske manjšine in do italijanskih nacionalistov, ki se ves čas trudijo, da bi nas potisnili s hrbtom ob steno.

V predalu omarice, na domačem hodniku, sem imel tudi dve vabili. Na jugoslovanskem konzulatu se je ob isti uri pričel sprejem ob zaključku obiska veleposlanika Skataretika, ki se je ves teden mudil v naši deželi, se pogovarjal s predstavniki političnega in gospodarskega življenja ter kar tri ure diskutiral z enotno slovensko delegacijo, ali naj bomo optimisti glede skorajšnje odobritve zaščitnega zakona. V tržaškem kulturnem domu je isti večer bila tudi svečana akademija ob 75-letnici Glasbene matice. Nastopil je, ubrano kot sam zna, mladinski zbor. Prisotne je pozdravil, to sem izvedel pozneje, tudi «melonarški» predsednik tržaške pokrajine Marchio. Zbrana publika mu je prijazno ploskala, medtem ko so njegovi strankarski kolegi v občinskem svetu strupeno sikali, da smo «najbolj zaščitena manjšina v Evropi».

Na seji občinskega sveta se je poznalo, da se dogaja nekaj pomembnega. Že štiri desetletja je tako. Vsakokrat, ko pade beseda o Slovencih v dvorani završi. Publika postane pozornejša, svetovalci utihnejo in prisluhnejo, čustva se ogrejejo. Vsak čuti, da se mora opredeliti in da tokrat ni vseeno, čemu dvigaš roko.

Na dnevnem redu je kakih 50 resolucij, vendar samo nekaj jih je, ki zadevajo zaščito naše manjšine. V bistvu pa gre za dve stališči: tri resolucije LpT, MSI in sredinske koalicije (LpT, KD,

Stojan Spetič

PSDI, PRI in PLI) poudarjajo, naj Slovencem zakonsko priznajo samo to, kar že uživamo. Pa naj nas pred tem še preštejejo, da se ugotovita «prisotnost in gostota». To je bistvo resolucij, ki je enako pri vseh, od fašistov do socialdemokratov. Nato je vsak dodal nekaj puhlih besed, sladkih ali grenkobno strupenih, da bi z njimi opremil golo bistvo. Mi, komunisti, smo predložili drugačno resolucijo, ki se zavzema za globalno zaščito, stvarno enakopravnost in spodbujanje medsebojnega spoznavanja in spoštovanja. Rekli boste, da so vedno iste fraze. Že res, toda tokrat smo svojo resolucijo sestavili kot «puzzle», iz samih stavkov, ki so jih v uradnih dokumentih in programskih izjavah izrekli tržaški župani Cecovini, Rossi in Richetti, v imenu raznih koalicij, v katerih so sodelovali LpT, KD, PSDI, PRI, PLI, PSI in SSK. Taka resolucija bi (po našem skromnem mnenju) zares zbrala soglasje vseh, razen fašistov. Seveda, če so bili iskreni, ko so izrekli tiste programske obveze.

Toda vsi vemo, koliko stvari je medtem prišlo vmes. V senatu je stekel počasni postopek usklajevanja zakonskih besedil, v Trstu, Gorici in Benečiji pa so se spet začeli zbirati šovinisti v «odborih za zaščito italijanstva», Piccolo pa je sprožil svoj strupeno kampanjo. Skupni cilj: zaježiti, omejiti, okrniti, pogojevati...

Seja tržaškega občinskega sveta se še ni začela. Komunistični svetovalci smo bili že vsi v dvorani. Načelnik skupine Calabria je sitnaril, da moramo biti prav vsi. Zamudnike je še posebej opozoril, da jih tokrat ne bo opravičil. Prišel le tudi odbornik Lokar (SSK), ki se je redkokdaj kaže na občinskih sejah. Tokrat ni smel manjkati. V dvorani sem prestregel socialističnega tovariša, arh. Jagodica.

«Kaj boste naredili», sem ga vprašal. Odgovor je bil hladna prha: «Ne vem. Jaz grem na koncert Glasbene matice». In res je šel. Tovariši so bili prepričani, da je najbrž vedel za sklepe stranke. Ali pa ne. Vsekakor sem razumel, da se socialisti spet izmikajo bitki, po starem pravilu, da se trs upogne, dokler ne gre mimo vihar. Socialistov je v tržaškem občinskem svetu sedem, toda ob začetku razprave je bil na svojem mestu samo eden. Drugi, tako pravijo, so kar ostali doma ali pa bili na jugoslovanskem konzulatu in junaško nazdravljali z briškimi vinom

ter hrustali klobasice in obložene kruhke, kot se spodobi na takem sprejemu.

Začela se je razprava. Socialist D'Amore je prvi prosil za besedo. Ponočil je puhlico, da je PSI «prva» predložila zakonski osnutek za zaščito slovenske manjšine. (Zdi se mi, da sta bila prva sen. Sema in posl. Škerk leta 1970). Zatem je prešel k bistvu: «Naveličani smo teh nenehnih diskusij o slovenski manjšini, ko vsi instrumentalizirajo to vprašanje. Čakajmo raje na dejanja. «Napovedal je, da se bodo socialisti vzdržali «pred glasovanjem», kar pomeni, da so formalno «odsotni». Nisem slišal, da bi govoril o kakem protestu.

Za njim je bila vrsta na meni. Tokrat si nisem napisal posega. So pač trenutki, ko pustiš, da kar privre na dan, kar imaš v sebi. Socialistu sem zabrusil, da je šel tudi Poncij Pilat v zgodovino, ko si je umil roke. Napadel sem demokristjane, ki predlagajo resolucije z vsebino, ki omejuje celo zakonske predloge same KD in je sploh v nasprotju z obvezami ministra Andreottija v Beogradu in predsednika stranke Piccolija na razgovorih s predsednikom SZDL Rožičem v Rimu. KD je s svojo resolucijo samo dokazala, da je hinavska in iz gole politične špekulacije pristaja tudi na najbolj gnusne kompromise z nacionalisti. Isto velja za socialne demokrate, ki v Trstu glasujejo nacionalistične resolucije, medtem ko njihov minister Vizini v Rimu pripravlja zakonski predlog vlade za zaščito Slovencev. Misovcem sem priznal, da so vedno delovali proti Slovencem in so dosledni s svojo fašistično preteklostjo. Čudi me, da so druge stranke osvojile njihove poglede. Vsi se sedaj dobrikajo samozvane mu odboru za «italijanstvo» Trsta, pozabljajo pa, da je pripadnost Trsta Italiji rezultat osimskega dogovora, ki je (edini) zajamčil Italiji vzhodne meje. Govoriti o «italijanstvu Trsta» je nesmisel, razen če ne predpostavljamo v tem kulturno vrednoto. Toda kultura se uveljavlja z ustvarjalnostjo, ne pa z zanikanjem in dušenjem drugačnih. To ni kultura, niti ni vredna tradicije italijanske omike. Konec koncev pa tudi sami Tržačani ne dajejo veliko na svoje «italijanstvo», če niso bili sposobni zbrati tistih sto milijonov za «ginnastico». Baje niso zbrali več od desetine potrebne vsote. Slovenci bi za svojo športno organizacijo, če bi bilo potrebno, tudi zbrali ves ta denar.

Na koncu sem pozval Lokarja, oziroma Slovensko skupnost, naj vendarle izstopi iz odbora in koalicije, ki osvaja tako protislovenska nacionalistična stališča. SSK sedaj res nima kaj

iskati v takem odboru.

Tako sem končal, čeprav sem vedel, da SSK ne bo izstopila. Lokar in Harej imata močna želodca in se jim sodelovanje z nacionalisti očitno ne upira. No, vsak zasluži svoje.

Demokristjani so zijali, ker sem pohvalil njihove predhodnike iz šestdesetih let. Ko je Hreščak vstopal v odbor so se demokristjani uprli tržaškim nacionalistom, škofu Santinu in Legi nazionale ter pokazali zobe. Tvegali so veliko in dobili priznanje zgodovine. Današnji demokristjani pa bodo šli v zgodovino kot Manzonijev don Abbondio, nenehni omahovalec, strahopetec in oportunist, v bistvu pa hinavec.

Melonarji so bili razdraženi. Njihov svetovalec Salvagno je celo poskusil provokacijo, češ da sem užalil drugega svetovalca Liste. To si je izmislil, da mi je opsoval sorodnike in bližnje, nekulturno kot ve samo tržaški trgovec, ki se redi tudi z jugoslovanskimi kupci.

Na vrsti je bil demokristjan Tomizza. Bral je. Nisem ga poslušal dovolj pozorno, toda razločno smo vsi slišali, kar mu je ušlo, ko je dejal, da moramo biti Slovenci hvaležni demokrščanski stranki, ker nam je zadnja štiri desetletja zagotovila «obstoj in preživetje». Prav tako! (Ital.: «Esistenza e sopravvivenza»). Nisem zdržal. Skupaj s tovariši smo ga prekinili: «Sram te bodi. To je torej krščansko usmiljenje. Res smo vam hvaležni, da nas niste pobili, da ste nas pustili pri življenju». Mislim, da sem dodal še nekaj krepkih besed. Umazanci.

Giacomelli (MSI) je ponovil običajni fašistični «show». Skoraj dobesedno vse, kar je lani govoril med izjivalnim shodom v Bazovici. Brez fantazije. Vendar je povedal tudi resnico, da se namreč stališča Liste za Trst, misovcev in demokristjanov «v bistvu» ne razlikujejo. Sporočil je, da se bodo fašisti vzdržali glasovanja o demokrščanski resoluciji.

Pred tem je demokristjan Tomizza povedal, da se bo skupina KD vzdržala glasovanja o listarski resoluciji. Z vzdržanjem PSI je bila odobritev melonarske resolucije torej zagotovljena vnaprej.

Na vrsti je Lokar. Na dolgo utemeljuje nasprotovanje SSK omejevalnim stališčem in resolucijam uprave, v kateri sicer tudi sama sodeluje. Ni bil prepričljiv, ko je razložil, da ne bo odstopil iz odbora, dokler se stranka ne bo premislila. Kaj še čakajo? Richetti-jeva uprava je itak dosegla dno nacionalistične greznice...

Medtem je predsednik pokrajine prof. Marchio laskavo pozdravljal Slovence v kulturnem domu. Vsak čas bo zapel mladinski zbor.

Zadnji je bil socialistični tajnik Seghene, ki je prišel v dvorano z veliko

zamudo. Polemiziral je, kot običajno, z nami. Rekel je, da PSI ne bo sodelovala pri glasovanju o zadevi, ki jo vsi instrumentalizirajo. V Trstu se ustvarja napetost, je dejal socialistični tajnik in jo pripisal «desnici», ki predlaga svoje liste tudi v okolici in spet napoveduje izzivalna zborovanja», pa tudi «tistim, ki prav tako izzivalno pripravljajo odgovor nanja». Torej fašisti in... mi, oziroma Slovenci v okolici. Nekaj podobnega je Seghene izustil tudi lani, med škvadrstičnimi pohodi, ko je komunistom pripisoval nasilne reakcije, katerih sploh ni bilo. Vse za ljubo tezo o «dvojnem ekstremizmu».

Socialistični tajnik sploh ne ve, kaj nameravajo Slovenci in italijanski demokristjani v okolici storiti letos, vendar vnaprej opredeljuje naš odgovor kot «provokacijo». Seveda, če bo pa do odgovora prišlo, ni nevarnosti, da bi izpadel kak socialistični gromovnik za mikrofonom, kot lani v Bazovici. Vsakemu svoje pač.

V razpravo je posegel tudi Paolo Parovel (tržaško gibanje). Demokristjane je opozoril, da so v svoji resoluciji protislovni in javno pozivajo h kršenju mednarodnih sporazumov. V Osimu so se obvezali, da bodo zaščitili manjšino in pri tem upoštevali kot najnižjo raven tisto, ki jo je predvideval poseben statut. Sedaj pa v svoji resoluciji vsebinsko lezejo krepko izpod te najnižje ravni, kar pomeni, da pozivajo rimsko vlado, naj krši mednarodno obvezo in notranji zakon o ratifikaciji.

Končno smo glasovali. Našo resolucijo so podprli v 14.: komunisti, Parovel in Lokar. Ostali proti.

Resolucija KD in zaveznikov je bila odobrena od vzdržanju PSI in MSI, proti KPI, MT in SSK.

Resolucija Liste za Trst je bila odobrena z 22 glasovi LpT in MSI. Vzdržani KD in PSI, proti pa KPI, MT in SSK. Pomislil sem, da se PSI noče zameriti svojim bodočim zaveznikom, sedaj, ko je sporočila, da umika svoj «veto» na sodelovanje Liste v deželni vladi in se ponuja v tržaške krajevne uprave. Ne vem zakaj, toda pomislil sem, da bo prišla na pogajalno mizo tudi devinsko-nabrežinska občina, če bosta 12. maja napredovali na tem koncu SSK in PSI. Potemtakem bodo Nabrežinci imeli tudi «melone» v odboru!

Ura se je že nagibala proti polnoči, ko smo se lotili drugih resolucij, ki so zadevale druge probleme. Lokar (SSK) je takoj pozabil prejšnja nesoglasja. Demokristjanom je hotel dokazati, da je zvest zaveznik in da ga pač morajo razumeti, če ni odobral njihove politike do Slovencev. V svoji vnemi je predstavnik SSK šel tako daleč, da je zavrnil celo Parovelovo resolucijo proti gradnji novega nogometnega igrišča

na Krasu. Bili smo prepričani, da nas bo stranka, ki pravi, da nasprotuje razlaščenju, vsaj v tem primeru podprla.

V dvorani smo ostali do zadnjega, kajti na koncu nas je čakala še razprava o resoluciji LpT, ki je predlagala, naj tržaška občina pristopi k «odboru za obrambo italijanske istovetnosti Trsta». Da bi se prikupili socialistom so podpisniki listarske resolucije dodali še stavek, da je to «italijanstvo v svojem govoru oktobra lani potrdil tudi predsednik vlade Craxi». (Res sem prepričan, da je Crazzi s svojim nesrečnim govorom ob 30-letnici londonskega memoranduma podprl in dal duška nacionalistom v našem mestu, jim prižgal zeleno luč). Resolucije nismo obravnavali, ker je bila predložena na formalno zgrešen način. Oporoval ji je od vsega začetka naš Calabria, ki je glede tega neizprosno. Tako so jo morali črtati.

Naslednjega dne sem prebral poročila o seji in utemeljitev socialistov, da jih ni bilo «zaradi protesta». Ta je bosa. Kaj pa, če bi drugič šli tudi mi na klobase ali koncert? Nam bi slovenska javnost pritrjevala? Ne, rekli bi, da smo komunisti odgovorni ljudje in si nekaj takega ne smemo privoščiti. Toda ljudje tega ne smejo vedeti.

DAROVİ IN PRISPEVKI

Ob poravnavi naročnine so prispevali v sklad Dela tovariši

iz Šempolaja: Peric Miro, 49/a, L. 9.000; Trampuž Franc, 1/a, L. 4.000; Perčič Bogoljub, 31, L. 6.000; Kosmina Mirko, 44, L. 10.000;

iz Sosljana: Regent Josip, 59/H, 14.000; Jurca Vladimir, 6/B, L. 10.000;

iz Trsta: Grgič Srečko L. 10.000 in Cesar Marija L. 14.000;

iz Križa: Košuta Angel, 333, L. 4.000; Košuta Ferdinand, 254, L. 4.000; Kodrič Viktorija, 127, L. 4.000; Legiša Milko, iz Vižovelj 9/A, L. 4.000, Raubar Vittorio iz Repna 89, L. 4.000;

Mislej Slava iz Nabrežine postaja 78/A L. 4.000 in Leban Albin iz Nabrežine kamnolomi 62/G L. 4.000; Štoka Slavoljub s Kontovela L. 9.500, Maver Dorči iz Boljunca L. 10.000

Ob 20 letnici smrti očeta Josipa, ki je umrl 19. marca 1965, daruje Ema Tul iz Mačkolj L. 20.000 v sklad Dela.

Ob 1. obletnici smrti Sancin Frone daruje Carmelo Maver iz Boljunca L. 6.000 v sklad Dela.

V spomin na tov. Bruna Meneghetti prispeva Miro Žerjal iz Boljunca 133 L. 10.000 za komunistični tisk.

Ob 1. maju daruje Josipa Mosetti L. 20.000 v sklad Dela.

Ob prvem maju je tov. Srečko Grobiša (Nabrežina kamnolomi) daroval 20 tisoč lir za «Delo».

Ob štirideseti obletnici osvoboditve Trsta

Vstaja je imela glavo

Političnemu dozorevanju upora proti nacifašistični strahovladi v Trstu je sledila tudi vojaška organiziranost priprav borbenega mesta na osvoboditev. Na čelu vstaje je bila Komanda mesta Trst v sklopu IX. korpusa NOV in POJ

Ko se je leto 1944 prelomilo v drugo polovico in so zaveznške vojske prevzele vojaško pobudo proti hitlerjanskemu vojaškemu stroju domala na vseh frontah in bojiščih po Evropi, ko so v njegovem zaledju ta vojaški stroj slabila uporniška gibanja in vezala nase velik del sovražnikovih obo-roženih sil, je tudi največjim optimistom med pri-staši norega diktatorja postajalo jasno, da je igra izgubljena. Nekateri so sicer še verjeli v čudež, v tajno orožje in podobne pravljice, s katerimi je Hitler skušal ohranjati pokolebano moralo svojih vojakov, vendar pa jih je kljub temu bilo strah pred obračunom z upornim ljudstvom zaradi zločinov, ki so jih storili ob strani in v sklopu naci-stične vladavine. Zato so že začeli iskati izhod iz te zagate s poskusi navezovanja stikov z zahodnimi zavezniki ali s povezo vanjem s področnimi gibanji za osvoboditev, čeprav so navidez še vedno bili zvesti svojim nacističnim gospodarjem. Najbolj zakrknjenim zločincem med njimi pa seveda ni ostalo drugega, kot brez razmišljanja do konca vztrajati pri teh gospodarjih in z njimi deliti njihov konec. Po takšni opredelitvi je tudi razumljivo, da so se v svojem obupu še globlje pogrezali v morje zločinov proti svobodoljubnemu ljudstvu.

Temeljno vprašanje — kakšna bo prihodnja ureditve sveta

V Evropi je narodnoosvobodilno gibanje Jugoslavije preraslo v oborožen upor s tolikšno vojaško močjo, da je ta vezala nase nad 40 divizij sovražnikovega vojaštva in oborožitve. S tem je nova Titova Jugoslavija postala sama po sebi naravna zaveznica združenih zaveznikov v boju proti skupnemu nacifašističnemu sovražniku, kar so zavezniki tudi uradno priznali, čeprav so hkrati uradno podpirali tudi begunskega kralja Petra in njegovo vlado v izgnanstvu, ki so ji vso vojno dali zavetje v Londonu.

Takrat je bilo že tudi znano stališče velikih treh — Winstona Churchila, Deleana Roosewelta in Josipa Stalina — o odnosu do povojne ureditve sveta. Izjavili so namreč skozi usta britanskega premiera Churchila, da bodo ob koncu vojne

upoštevali določeno politično in vojaško stanje, kakršno bodo ob osvoboditvi našli v posamezni državi ali območju sveta. V določenem smislu je bil to paradoks, bumerang, ki je najbolj udaril prav po britanskem imperiju, saj je kljub zmagi vojno vendarle izgubil in se razsul.

Veliko pa je to stališče pomenilo predvsem narodnoosvobodilnim in uporniškim gibanjem po evropskih deželah, ki jih je zasedel Hitler. Ta gibanja sicer niso bila nikjer tako močna in organizirana kot v Jugoslaviji, vendar pa so vsa bila bolj ali manj navdihovana tudi s socialno sestavino, z bojem proti izkoriščevalskim vladavinam izpred vojne. Na čelu teh gibanj so namreč mnogokaj bili predvsem komunisti, ki so z drugimi naprednimi strankami skušali skozi odpor in boj proti okupatorju že položiti tudi temeljne bodoče svobode svojemu delavskemu razredu.

Takšne težnje pa so seveda imele proti sebi združeno reakcijo ne samo svoje dežele, marveč tudi aktivno pomoč zahodnih zaveznikov, predvsem Velike Britanije. Na to pomoč je že takrat računala tudi Italija in si takoj v Badoglijevskem obdobju skušala zagotoviti to pomoč v svojih prizadevanjih, da bi ponovila zgodovino iz časov med in po prvi svetovni vojni, ko je kot plačilo za svoj pristop k zahodnim zaveznikom s tajnim sporazumom 25. aprila 1915 v Londonu dobila obljubo britanskega premiera Lloydja Georgea, da bo ob koncu vojne lahko zasedla in si prilastila dele premaganega avstroogrškega cesarstva, na katerih sicer že nad tisoč let živijo strnjeno naseljeni Slovenci in Hrvati. To svojjo namero je takrat Italija tudi uresničila ob aktivni pomoči Britancev, čeprav je ameriški predsednik Woodrow Wilson v svojem znamenitem predlogu mirovnega programa štirinajstih točk, objavljenem že na prvo mesto postavil pravico vseh narodov avstroogrškega cesarstva do samoodločbe in do življenja v lastni nacionalni državi. Kljub temu sta Velika Britanija in Italija uveljavili svojo kupčijo — potem ko so se antantni zmagovalci najprej o tem načelno dogovorili v Versaillesu, nato svoj dogo-

vor uveljavili z mirovno pogodbo z Avstrijo 10. septembra 1920 v Saint-Germainu, dokončno pa usodo Primorske in Istre ter delov Dalmacije zapечатile z vsiljeno zloglasno pogodbo v Rapallu 12. novembra 1920.

Hkrati s takšnim razvojem dogodkov sredi leta 1944 je bilo že tudi očitno, da se združena reakcija po vsem svetu povezuje in dogovarja, kako po končani vojni preprečiti naprednim gibanjem prevzem oblasti in kako to oblast ohraniti nekdanjim režimom. Velešile so pri tem uveljavljale svoj dogovor o delitvi sveta na interesne sfere in tej nalogi podrejele tako svojo splošno zunanjo politiko kot posebej vojaško strategijo. Bilo pa jim je že zgodaj jasno, vsaj takoj po dogodkih v Jajcu 29. in 30. novembra 1943, da bo prav Jugoslavija s KPJ, Titom in svojo ljudsko armado zagotovo najtrši oreh in ovira uresničevanju zavezniških dogovorov. Jasno je bilo tudi, da pomeni upor in oboroženi boj Primorcev in Istranov proti nacifašistični okupaciji plebiscitarno potrditev avnojskih sklepov in trdne volje vsega ljudstva, da bo po zmagi nad okupatorji priključeno k matični domovini in po končani vojni živele v bratski skupnosti z drugimi jugoslovanskimi narodi in narodnostmi v Titovi Jugoslaviji. Ta oboroženi boj se je razplamtel po vsej Primorski, iz razumljivih razlogov pa še ni dohajal političnega hotenja in organiziranosti v Trstu, kjer je sovražnik osredotočil vso svojo politično, vojaško in policijsko oblast ter jo tudi ustrezno zavaroval. Iz Trsta je načrtoval, vodil in izvajal vojaške in policijske akcije na vsem območju tako imenovane Jadranske obalne dežele, kakor so Nemci krstili po zlomu Italije formirano upravno enoto na območju gornjega Jadrana z dokajšnjim zaledjem. Zato je v Trstu vedno mrgolelo nemško vojaštva in policije, žandarmerije in posebnih enot za boj proti partizanom, esesovcev in gestapovcev, pa tudi močnih ostankov italijanske fašistične policije, tajne policije in drugih fašističnih varnostnih sil, ki so se v celoti vdinjale Nemcem in postale v Trstu del nove okupacijske oblasti. V Trstu so Nemci organizirali tudi uničevalno taborišče v opuščeni Rižarni z zaporji in krematorijem, kjer so brez sledu izginjali svobodoljubni borci Trsta in širšega zaledja. Nad pet tisoč Slovencev, Hrvatov, Italijanov, Judov in pripadnikov še drugih narodov so nemške zveri zločinsko izmučile na smrt, pobile in upepelile v Rižarni, da za tisoči ni ostalo nobene sle di. Najhuje pa je bilo prav v Trstu, saj so bili nacistični psi — krvaši nenehno za petami predvsem Slovencev in italijanskim delavcem ter jih ob najmanjšem sumu spravljale v zloglasne mučilnice v Coroneo, v ulci Bellosguardo, na trgu Oberdan in končno v Rižarno. Nekateri so imeli srečo, da so jih iz Coronea poslali v koncentracijska taborišča v Nemčijo, odkoder je bil še možen povratek. Kogar so poslali v Rižarno, ta ni več videl belega sveta.

Oblikovanje komande mesta Trst

Takšen je bil politični in vojaški položaj v Trstu v začetku poletja 1944, ko so v političnem in vojaškem vodstvu slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja sprejeli sklep, da je treba tudi v mestu pospešiti vojaško organiziranost in borbeno pripravljenost svobodoljubnih Tržčanov obeh narodnosti. Izvedba naloge je bila poverjena štabu IX. korpusa NOV in POS, pomagala pa jo je uresničiti poverjenica izvršnega odbora OF Slovenije in članica CK KPS Lidija Šentjurec-Joža, ki je takrat bila v štabu korpusa. Zamisel je bila, naj bi za pospešitev vojaških priprav v Trstu na končno vstajo in osvoboditev mesta ustanovili vojaško zaledno in operativno oblast v obliki komande mesta Trst,

ki naj bi bila neposredno podrejena IX. korpusu. Organizacijske priprave so bile hitro pri kraju, izbrani najnujnejše potrebni kadri in komanda mesta Trst je bila ob koncu julija oziroma prve dni avgusta 1944 že na nogah.

Zadnje dni julija so poklicali v štab IX. korpusa majorja Martina Greifa-Rudija in kapetana Vinka Šumrado-Radoša ter prvega imenovali za komandanta, drugega pa njegovega namestnika novoustanovljene komande mesta Trst, kar so nato potrdili s svojo odredbo dne 3. avgusta 1944. Obema so podrobno obrazložili položaj v Trstu in ju povezali tudi s političnimi forumi OF in KP ter obdelali naloge nove komande mesta. Štab komande mesta naj bi dopolnila z obstoječimi kadri v Trstu, nekaj ljudi pa bo prišlo še za njima. Pred svojim odhodom v Trst sta imela nekaj dolgih pogovorov predvsem z Lidijo Šentjurc-Jožo, ki ju je med drugim posebej opozarjala na sodelovanje s političnimi delavci in na povezovanje borcev slovenske in italijanske narodnosti pri organizaciji in formiranju borbenih enot v sklopu komande mesta. Dotlej je bilo namreč opravljeno veliko delo zlasti pri organizaciji delavcev v vseh večjih tovarnah v borbene enote tako imenovane Delavske enotnosti, kar je bila specifična oblika vojaške organiziranosti delavstva na Tržaškem, ustrežala pa je in imela podobne naloge, kot Narodna zaščita drugod po Slovenskem. Posebna oblika organiziranosti je bila Delavska enotnost zato, ker je skozi dozorevanje upora proti nacifašističnim okupatorjem vedno trdnjeje povezovala vse delavce — ne glede na nacionalno pripadnost. To so bili temeljni bratskega sodelovanja bojnih tovarišev — delavcev slovenske in italijanske narodnosti. To sodelovanje je iz prvotno samo politične organiziranosti vse bolj preraščalo tudi na vojaško področje in prav novopostavljena Komanda mesta Trsta naj bi še pospešila vojaško organiziranost in priprave na vstajo, oziroma naj bi prav oddelke Delavske enotnosti osposobila za učinkovit poseg v zaključne boje za osvoboditev Trsta.

Bataljoni Delavske enotnosti — oborožena pest komande mesta

Organizacijo Delavske enotnosti so začeli v Trstu pripravljati proti koncu leta 1942 in že v prvih dneh leta 1943 je v Škedenju deloval močan odbor, ki je povezoval in vodil delavce iz ladjedelnic, železarje in iz tovarne strojev. Organizacija se je naglo širila med delavstvom v Trstu, Tržiču (Monfalcone) in v Miljah. V večjih tovarnah in podjetjih so nastale posebno močne enote Delavske enotnosti — kot na primer v tržaški, miljski in tržaški ladjedelnici, tovarni strojev Sv. Andrej, v Lloydovem Arsenalu, v železarni Ilva, v tovarni kemičnih izdelkov, v tovarni Kozman, v pivovarni Dreher in drugod. Samo v Trstu je imela Delavska enotnost v začetku leta 1945 sedem rajonskih odborov, 72 tovarniških odborov in nad 200 pododborov, kar je praktično pomenilo toliko borbenih enot, iz katerih so takrat, v začetku leta 1945, nastajali oboroženi vojaški bataljoni Delavske enotnosti, neposredno podrejeni štabu Komande mesta Trst. V zaključnih bojih za osvoboditev Trsta je bilo pod poveljstvom Komande mesta Trst že nad deset tisoč pripadnikov Delavske enotnosti.

Ko sta Martin Greif-Rudi in Vinko Šumrado-Radoš prispela v Trstu in so ju sprejeli tržaški aktivisti ter nastanili pri zanesljivih ljudeh. Že v prvih dneh avgusta je bil nato sestanek s političnim vodstvom OF in KP in predvsem z aktivisti, ki so bili v mestu zadolženi za delo po vojaški liniji. Z nekaterimi med njimi so dopolnili štab Komande mesta Trst. Sestanek je pripravil Anton Velušček-Matevž, bil pa je pri »tetki« Anni Manfredovi v predmestju Trsta pri Sv. Mariji Magdaleni spodnji. Udeleženi so bili še Milan Matjašič-Piko, Nerino Gobbo-Gino, Lado Ferluga-Cvek, Franc Štoka-Rado in Pepi Sigulin-Jože. Martin Greif-Rudi in Vinko Šumrado-Radoš sta udeležencem obrazložila namen in naloge novoustanovljene Komande mesta Trst. Dogovorili so se za organizacijo področnih sektorskih štabov, ki naj bi se pokrivali z obstoječo politično organiziranostjo Trsta, ki je bil tedaj razdeljen na devet okrajev. Iz okrajnih komitejev naj bi najboljše kadre oddvojili in dodelili na izključno vojaško delo, da bi kar

najhitreje v vsem mestu zgradili trdno vojaško organizacijo kot del NOV pod vodstvom Komande mesta Trst. Naslednja pereča in nujna naloga pa je bila organizacija kurirskih zvez.

Prepis depeše komande mesta Trst z dne 29. IV. 1945

KOMANDA MESTA TRST IX. KORPUSA
JUGOSLOVANSKE ARMADE.

Trst, 29. IV. 1945

Namestniku komandanta IX. korpusa, tovarišu Vasji!

Depeše, ki si jo nam poslal, oddamo takoj. Čim bo odgovor, Ti ga pošljemo. Situacija v Trstu je sledeča: Včeraj dne 28. IV. je CLN v sporazumu z Nemci prevzel oblast. Nemci so še v mestu ter prihajajo tudi iz Istre. CLN je mobiliziral vse svoje sile, to je dosežanje okupatorjeve vojske: Guardia civice, policijo, X Mas itd. Mi smo z našimi edinicami začeli z akcijami širšega značaja, z razoroževanjem reakcionarnih sil v službi CLN-a. Nemci so zamenjali pasivni, mi imamo v predmestju popolno svobodo gibanja. IX. korpus nam javlja z depeše, da sta na potu do nas 30. divizija in II. brigada VDV. Zasedba Trsta je mogoča samo z našim sodelovanjem. Nujno je, da se vse naše edince čimprej prebijejo v Trst. Smatramo, da je možno, da pridete v tej situaciji v Trst tudi samo s par tisoč ljudi.

Smrt fašizmu — svoboda narodu! — Politkomisar — Komandant major.

Obe nalogi so pričeli takoj izvajati, pri čemer je razvoj pripeljal do vedno boljših rešitev. Zaradi boljše povezave in večje strjenosti vojaškega delovanja v mestu so šli iz okraja na sektorsko razdelitev mesta. Prejšnje štabe okrajev v Barkovljah, Rojanu, na Greti, pri Sv. Ivanu, v Rocolu-Lonjerju, v vzhodnem centru Trsta, v zahodnem središču, pri Sv. Jakobu in v Škedenju so zamenjali štirje sektorski štabi, ki so ustrezali novi področni vojaški razdelitvi mesta. Prvi sektor je obsegal Barkovlje, Greto, Trstenik in Rojan, drugi sektor je zajemal središče mesta od Rojana do ladjedelnice Sv. Marka na jugu in do kampoloma Facanoni na vzhodu. Tretji sektor so sestavljali okraj Sv. Jakob, Rocol, Marijo Magdaleno zgornjo do pokopališča pri Sv. Ani. Četrty sektor pa je obsegal Marijo Magdaleno spodnjo, Škedenj, Sv. Ano in Dacijo. Na vodstvenih položajih v sektorskih štabih so bili tudi nekateri člani osrednjega štaba Komande mesta Trst. Čeprav je to pripisati predvsem pomanjkanju ustreznih kadrov, je v določenem smislu imelo svojo dobro plat, saj so tako bili sektorski štabi še bolj neposredno povezani s štabom Komande mesta Trst. Med sektorji je bilo tudi laže vzpostaviti kurirske zveze, ki so uspešno vzdrževale stike sektorskih z osrednjim štabom najmanj enkrat, po potrebi pa tudi večkrat na dan. To delo so v glavnem opravljala tržaška dekleta, nekaj pa so jih pritegnili tudi iz zaledja. Enkrat tedensko pa je imela Komanda mesta kurirsko zvezo s štabom IX. korpusa, in to tudi potem, ko so proti koncu septembra 1944 iz IX. korpusa poslali radijsko oddajno-sprejemno postajo z radiotelegrafistom Borisem Mozetičem. Poslej je štab Komande mesta Trst imel vsakodnevno radijsko zvezo s štabom IX. korpusa. Nemška komanda si je z vsem svojim vojaškim in policijskim potencialom močno prizadevala, da bi zajela to radijsko zvezo in jo uničila, vendar pa ji to ni uspelo in je uspešno delovala vse do konca vojne. V skrajnih primerih se je štab KMT posluževal še radijske zveze VDV v Lonjerju, ki pa je Collottijeva policijska banda odkrila in so pri tem padli štirje dobri tovariši.

Nacistični teror ni pojenjal

Kot rečeno, so zveze slonele skoraj izključno na dekletih, kar je imelo svojo dobro plat, da se se laže gibale po mestu, pa tudi svojo slabo, ker se je pokazalo, da vse niso vzdržale policijskih mučenj, če so padle sovražniku v roke. Najhušji primer je bila kurirka Mariuccia, ki jo je ujela Collottijeva policija in predala Nemcem, gestapovci pa so jo hitro zlomili in je začela izdajati. Ker je poznala domala vse vodstvo protifašističnega gibanja v Trstu je padlo v roke Nemcem in fašistični policiji

znatno število vodilnih kadrov, med njimi domala vse vodstvo mladinske organizacije v Trstu, vodilni člani mestnih organizacij OF, KPS in KPI, osrednje gospodarske komisije, mnogi člani rajonskih političnih organizacij in vse kurirke, ki jih je poznala Mariuccia. Med aretiranimi so bili tudi Anton Velušček-Matevž in Franc Segulin-Boro Kladivar, ki so ju januarja 1945 sežgali v Rižarni, in edina žrtev med neposrednimi delavci pri štabu Komande mesta Trst, konstruktor bunkerjev in zaklonišč Ivan Šubelj-Jaka, ki je že med zasliševanjem podlegel brutalnemu mučenju, ne da bi črnil besedico o vsem tistem, kar so mučili hoteli vedeti od njega. Med prijetimi je bilo tudi znatno število italijanskih tovarišev na odgovornih položajih v organizacijah KPI in v skupnih slovensko-italijanskih političnih organizacijah. Komanda mesta Trst pa je iz sestava svojega štaba izgubila enega najboljših borcev Matija Matjašiča-Pika Milana, ko je ta nekaj dni poprej likvidiral v Rojanu enega najhušjih provokatorjev, izdajalcev in sodelavcev Collottijeve policijske bande Leona Wolfganga Harauerja.

Svojege uspeha so bili zločinski pripadniki nacifašistične policije v Trstu in drugi okupatorjevi varnostni organi res lahko veseli, saj so v verižni akciji po prijetju kurirke Mariuccie prijeli nad 300 vidnih političnih delavcev obeh narodnosti in s tem res močno prizadeli protifašistično gibanje v Trstu.

Prizadeli že, ne pa preprečili! Na mesta prijetih političnih delavcev, med katerimi so mnogi končali v krematoriju v Rižarni ali bili ubiti tudi že med zaslišaji, mnogi so bili odpeljani v koncentracijska taborišča v Nemčijo, kjer so številni ostali kar za zmeraj, so stopili novi ljudje in nadaljevali njihovo delo. Prav tako so novi ljudje nenehno dopolnjevali tudi organiziranost, številčnost in borbenost štabov in enot v sklopu Komande mesta Trst. Osrednji štab so postopno dopolnili še Franc Štoka-Rado, Franc Lipovec-Tine in Franc Čehovin-Rado, ki je bil najprej poslan v Trst organizirati Narodno zaščito. Ker je ta naloga bila pravzaprav že opravljena prek ustreznih organizacij in enot Delavske enotnosti, je bil Rado, ki si je v Trstu nadel ilegalno ime Renato, kooptiran v štab Komande mesta Trst najprej kot obveščevalec in nato namestnik komandanta Greifa.

Po reorganizaciji Komande mesta Trst in razdelitvi mesta na sektorje so v štabe teh sektorjev imenovali najboljše ljudi in hkrati že tudi izdelali akcijske programe in operativne načrte za delovanje v času splošne vstaje in zaključnih bojev za osvoboditev mesta. Razen napadov na sovražnikovo živo silo in neposredne pomoči enotam NOV in POJ ter JLA pri zavzemanju mesta so enote v sklopu Komande mesta Trst imele zlasti nalogo, preprečiti sovražniku uničenje gospodarskih objektov, pristanišča, prometnih objektov in naprav s komunikacijami in podobno, posebno pa preprečiti vsako akcijo in delovanje ostankov fašističnih sil in kontrarevolucionarjev, ki so že tedaj napovedovali svoj nastop na prizorišču ob prihodu zahodnih zveznikov v Trst.

Kako so si tržaški okupatorjevi hlapci zamišljali »osvoboditev«

Organizirano slovensko-italijansko politično in vojaško sodelovanje v sklopu skupnega protifašističnega boja je sicer zlahka prestrezalo in preprečevalo poskuse fašističnih in reakcionarnih sil, da bi se organizirale v mestu in prevzele oblast v svoje roke, vendar pa jih ni bilo moč podcenjevati. Pojavili sta se dve takšni organizaciji. Po vzoru na čas po prvi svetovni vojni so ustanovili tako imenovani Comitato di salute publica, kar naj bi bila nekakšna začasna vlada, njen ustanovitelj pa je bil fašistični tržaški župan — podesta Pagnini. Še pred tem je prefekt Coceani ustanovil tako imenovano Mestno gardo, Guardia civica, oboroženo služabno in podaljšano roko nacifašističnih varnostnih sil v Trstu. Drugi vidik prikritega kontrarevolucionarnega delovanja pa so bili odbori narodne osvoboditve ali v italijansčini Comitato di liberazione nazionale, na kratko CLN. Ker je bila takšna državna linija CLN zgornje Italije, o čemer je bil dosežen v Milanu sporazum med vodstvom NOG Slovenije in vodstvom CLNAI, so sprva v vodstvu tržaške CLN celo kazali pripravljenost na

sodelovanje. Vendar je bila to samo maska in poskus, da bi se poblize seznanili z načrti vodstva slovensko-italijanskega protifašističnega gibanja in še posebej z načrti Komande mesta Trst za vojaško delovanje njenih borcev. Tržaški CLN ni mogel s svojih šovinističnih, nacionalnih pozicij in je v svoj program na prvo mesto napisal obrambo italijanstva Trsta. Zato ni nobeno čudo, če se vodstvo OF in KPS ni moglo sporazumeti s CLN o skupnem boju.

Se zadnji takšen poskus zblizanja gledšč in dogovora o skupnem boju je bil v noči na 13. april 1945, ko so se na skupnem sestanku zbrali predstavniki OF in KP, predstavniki Mestnega narodnoosvobodilnega sveta, Delavske enotnosti, SPŽŽ in ZSM, DAI in DAG (italijanski organizaciji žena in mladine) ter neodvisnih demokratov. Povabljeni so bili tudi predstavniki CLN, vendar sta prišla samo dva — dr. Caracci in profesor Schirfer. Ta je na sestanku izjavil, da se ga udeležuje kot socialist, čeprav je bil še dan prej član akcijskega odbora CLN.

druge vode.

Naglo se je bližal očitni konec vojne in združene reakcionarne sile so si na vso mogočo prizadevale, da bi zadržale nalet enot NOV in POJ ter JLA in tako preprečile Titovi vojski prihod v Trst in na Primorsko pred anglo-ameriški četami. Nezadržnemu prodiranju Titovih borcev proti Trstu so se metale pod noge bežeče enote Mihajlovičevih četnikov, Nedičeve Srbske straže in Ljotičevi fašisti, ustaši in domobranci ter belogardisti, hudo oviro pa so organizirali predvsem sami Nemci, ki so v Slovenskem in hrvaškem Primorju ostali v aktivnem boju proti enotam NOV in JLA še dolgo potem, ko so se v Italiji že zdavnaj predali. Bala so se pač pasti v ujetništvo Titovih borcev, ker so se vsi bali upravičenega maščevanja jugoslovanskega ljudstva za zločine, ki so jih storili nad njim.

Proti koncu februarja 1945 je dobila KMT iz štaba IX. korpusa ukaz, naj si zaradi razširitve vojaških priprav takoj neposredno podredi celotne sestave vojaških komisij pri posameznih političnih odborih ali komitejih, naj takoj mobilizira potrebni komandni kader na podlagi čimboljše vojaške usposobljenosti posameznikov, ne glede na narodnost; takoj naj tudi kadrovske dopolnilne štabe sektorjev in bataljonov Delavske enotnosti, mobilizira v te enote še nove delavce in se skratka hitro pripravi na končni obračun z okupatorjem.

Vse je že pripravljeno

V glavnem pa je bilo to že domala vse pripravljeno. Dopolnjen je bil komandni sestav štaba Komande mesta Trst in tudi sektorski štabi. Tako je bil komandant prvega sektorja Stanko Franovič-Sergio, komisar pa Franc Čehovin-Renato; v drugem sektorju je bil komandant Nerino Gobbo-Gino, komisar pa Martin Praček-Darvin. Tretjemu sektorju je poveljeval Franc Lipovec-Tine, komisar pa je bil Giordano Sorta, medtem ko je bil komandant četrtega sektorja Milan Nardin-Skala, komisar pa Andrej Vitrih-Peter.

Štab Komande mesta Trst je bil tik pred koncem vojne sestavljen iz komandanta Martina Greifa-Rudija, njegovega namestnika Franca Čehovina-Renata, politikomisarja Franca Štoke-Rada in njegovega namestnika Franca Lipovca-Tineta. Razen tega so v štab KMT tik pred začetkom zaključnih bojev za Trst poklicali na delo tudi nekaj vidnih političnih aktivistov — Rudija Uršiča-Karla, dr. Iva Pustiška-Imra, Aleksandra Destradija-Gigija in Jožeta Guštinčiča-Gilda. Dodeljeni so bili posameznim sektorjem kot inštruktorji, njihova neposredna naloga pa je bila, da v vstajo vprežejo vse organizirane politične sile, čim bodo začeli poulični boji v Trstu.

Po sektorjih je bilo razmešeno tudi 13 bataljonov Delavske enotnosti. V prvem sektorju so bili trije, v drugem jih je bilo pet, v tretjem dva in v četrtem trije. Že od februarja in posebno v marcu so enote Komande mesta po vsem Trstu ojačile svojo dejavnost in izvedle nekaj drznih akcij, ki so pobrale sapo okupatorju in policiji in ga hkrati tudi razbesnelo. Toda v preiskavo in preprečevanje morebitnih novih akcij so pošiljali predvsem Guardio civico, ki se je tudi izkazala kot zvest in poslušen služabnik. O tem pričča več primerov. Ko je na primer akcijska skupina drugega sektorja pod vodstvom politikomisarja Nerea izvedla 28. marca 1945 izredno uspešno akcijo na garažo v ulici Massimo d'Azeglio ter v njej zažgala pet tisoč litrov bencina, 30 avtomobilskih gum in osem tovornjakov in pri tem zaplenila tudi nekaj orožja, je s sovražnikove strani najprej posredovala Guardia civica in se spravila na sled pogumnim mladincem in štiri prijela ter jih izročila Gestapu. Gestapovci so jih po hudem mučenju že naslednji dan obesili na vratih garaže, ki jo je skupina uničila.

Takšnih akcij pa je bilo še več. Ista skupina mladih borcev je le nekaj dni pred tem, 23. marca 1945 vdrla v neko hišo na ulici Fabio Severo, kjer je policija stražila nekaj deponiranega orožja in tehnične opreme. Borci so likvidirali stražarja in odnesli ter spravili na varno deset lahkih puškomi-traljevov, dva pisalna stroja in ciklostilni stroj, pa še nekaj tehničnega materiala.

Posebno uspešne so bile napisne in trosilne akcije, v katerih je sodelovalo nad 400 slovenskih in italijanskih mladincev, ki so samo v aprilu 1945

raztrosili po vsem mestu nad dva milijona letakov. Še posebno velika akcija je bila 26. aprila 1945 zvečer, dan pred četrto obletnico ustanovitve Osvobodilne fronte Slovenije. Po vsem Trstu so bili zidovi popisani s parolami in ceste potresene z letaki. Pri tem ne gre pozabiti velike vloge partizanskih tehnik na Tržaškem, ki so samo od kapitulacije Italije septembra 1943 in do konca vojne maja 1945 natisnile nad deset milijonov letakov in še mnogo drugega propagandnega gradiva. Nad tisoč mladink in mladincev, žena in tudi starejših ljudi je v tem času sodelovalo pri trosenju tega propagandnega gradiva in ob tem spravljalo okupatorja in njegove hlapce vseh vrst v nemočen bes.

Pisano družino nacističnih pomagačev skrbi italijanstvo Trsta

In teh hlapcev v službi gestapovcev in esesovcev je bilo v Trstu res veliko. Na prvem mestu nova Guardia civica, pa X Mas, alpinci, finančna straža, različne milice, policija iz ulice del Bosco in tista iz ulice XXX ottobre, fašistična vojska salojske republike in tudi slovenske domobranci oziroma belogardiste so privlekli v kasarne pri Sv. Ivanu. Proti koncu aprila 1945 se je vse to začelo vrteti okrog CLN, vključno z odborom za javno blaginjo župana Pagninija. Njegovi stiki s CLN so bili tako tesni, da je njegovemu vodstvu omogočil seje v mestni palači v sejni sobi z nemško stražo pred vrati. To sodelovanje z Nemci je bilo povsem očitno, saj so se zadnje dni aprila tudi CLN-ejenci s svojimi trakovi na rokavih in z orožjem v rokah sprehajali po vsem mestu, ne da bi jih pri tem nemško vojaštvo kakorkoli oviralo.

Moto tako razgibane dejavnosti združene fašistične reakcije v Trstu tiste dni je bil, da je italijanstvo mesta v veliki nevarnosti pred naraščajočo slovensko nevarnostjo. Reakcija je s tem hotela preprečiti nadaljnje širjenje protifašističnega boja med ljudske množice in s tem tudi nadaljnjo učvrstitev borbenega bratstva Slovencev in Italijanov, ker bi to nujno pomenilo popolno izgubo njihovega vpliva na tržaške ljudske množice.

Zaključni preboj in začetek vstaje v mestu

Tako se je približal konec aprila 1945 in dogodki so se kar prehitevali. Štab IX. korpusa NOV in POJ je 26. marca prejel iz Glavnega štaba Slovenije depešo z ukazom, naj se takoj vse enote korpusa prebijejo do Trsta in začnejo boj za mesto, medtem ko se je z vzhoda naglo približevala IV. armada JLA. Vse to je vplivalo tudi na stanje v mestu in položaj je postajal vse bolj napet. To je predvsem izkrikoval CLN in razširjal po mestu poročila, da prevzema oblast v Trstu, da naj bodo meščani mirni in naj Nemcev ne napadajo, ker se bodo mirno umaknili in podobno. Vsa Komanda mesta Trst z vsemi sektorskimi in bataljonskimi poveljstvi je bila kot na trnih, ker je bila za začetek vstaje odvisna od ustreznega povelja štaba IX. korpusa. Vse je bilo pripravljeno na splošno vstajo, še 26. aprila zjutraj je na nujno urgenco korpus odgovoril komandi mesta, naj še počaka. Res je bilo treba počakati, da se enote IX. korpusa NOV in IV. armade JLA prebijejo v neposredno bližino, da bi lahko borci v mestu hkrati z njimi začeli boj v mestu, ker bi sicer v predčasnem spopadu znotraj mesta borcem komande mesta lahko prizadel prelude izgube.

Seveda pa mnogi niso hoteli niti slišati za te razloge in so kar hlepeli po končnem obračunu z okupatorjem in njegovimi hlapci. Naslednji dan, 27. aprila, na obletnico ustanovitve OF, je Komanda mesta Trst sklicala razširjeno posvetovanje svojega štaba, sektorskih in bataljonskih poveljstev in političnih forumov. Okrog 50 ljudi je ob devetih zvečer zbralo na podstrežju Kosmačeve hiše v Polju pod Logom. Štab komande mesta je področnim štabom oziroma vsem udeležencem obrazložil splošni strateški načrt vstaje in naloge vseh področnih enot v tej zvezi. V obsežni in podrobni obravnavi predloga so tega še dopolnili do zadnje podrobnosti, pregledali še enkrat kadrovske zasedbo in oborožitev enot. Treba je bilo torej samo še znaka za napad. Sestanek je trajal do druge ure popoldne naslednjega dne, to je 28. aprila 1945. Že prejšnji dan so dobili v štabu radijsko sporočilo, da so enote IV. armade JLA

Meiner freiwillig übernommenen Pflicht bewusst, schwöre ich bei Gott, dem Allmächtigen, dem Befehl meiner Vorgesetzten bedingungslos zu gehorchen und den Kampf gegen die Feinde meiner Heimat, mit den unter deutscher Führung stehenden Einheiten treu und tapfer zu kämpfen.

Ich bin bereit, für diesen Kampf mein Leben einzusetzen. So wahr mir Gott helfe!

Conscio del dovere, costumi di mia volontà, giuro innanzi a Dio, l'Onnipotente, di ubbidire incondizionatamente agli ordini dei miei superiori e di impugnare le armi contro i nemici della mia Patria e di combattere con fedeltà e coraggio nelle formazioni sotto le direttive tedesche.

Io sono pronto di lasciare la mia vita per questa lotta.

Così sia e Iddio m'aiuti!

Unterwachtl - Trst
Dienstort - Grado

Trst, den _____
Registratoro

Faksimile prisege, ki so jo še ob koncu vojne podpisovali tržaški kolaboracionisti, ki so v imenu tamkajšnjega CLN »osvobajali Trst«:

Zavedajoč se dolžnosti, za katero sem se opredelil po lastni volji prisegam pred Vsemogočnim Bogom, da bom brezpogojno ubogal povelja mojih predpostavljajenih in se z orožjem zoperstavil sovražnikom moje Domovine. Zvesto in pogumno se bom boril v čast po nemških direktivah. V tem boju sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomaga!

zavzele Pivko (takrat Šempeter na Krasu) in da so se že približale Trstu.

Napetost je bila skoraj neznosna. Ponekod so pripravljene borcem popustili živci; niso se mogli upreti in so začeli razoroževati zlasti enote Mestne garde, druge kvasilniške skupine in celo Nemce, če je bila priložnost. Tako so borci drugega sektorja ustavili pri Sv. Alojziju manjšo nemško skupino in jo razorožili ter zaplenili kamion z orožjem in strelivom. Tudi v Škednju so še pred časom začeli z vstajo. Razorožili so skupino 17 pripadnikov Guardie civiche. Ko je prišlo povelje za vstajo, so že imeli 80 do zob oboroženih borcev in so z njimi zaprli vse dohode v Škednj. Skoraj hkrati so že razorožili vso Mestno gardo v bivši karabinjerski postaji in povsem zagospodarili v Škednju.

Štab Komande mesta Trst se je zaradi nevarnosti pred nemškimi enotami, ki so krožile po mestu ali pa se iz Istre umikali v Trst, 28. aprila 1945 ob štirih popoldne preselil na Kolonkovec v hišo sektorskega poveljnika Milana Nardina-Skale, kjer so končno proti večeru le dobili tako težko pričakovano radijsko povelje štaba IX. korpusa NOV za začetek vstaje.

Takoj so v vse sektorje pohiteli kurirji in sprostita se je vsa množica borcev enot in borbenih skupin Komande mesta Trst in na svojem območju začela napadati in razoroževati najprej predvsem oborožene skupine Mestne garde in CLN, X Mas in druge kvasilniške enote.

Zvečer 28. aprila je po radiu govoril tržaški škof Santin in pozival Tržačane, naj se vzdržijo vsake oborožene akcije in naj počakajo na zahodne zavezniške, ki bodo vsak čas prišli in jih osvobodili. Trobil je v isti rog z vsemi drugimi reakcionarji, fašisti in kolaboracionisti Nemcev, ki so vsi skupaj hoteli doseči le to, da bi bili zahodni zavezniški v mestu pred Titovo vojsko. Prav zato se Nemci še niso hoteli predati Italijanom in jih CLN ni napadala, da jih ne bi oslabila pred bojem z JLA, ki je že bila na vratih Trsta. Borci Bazoviške brigade so se 30. aprila 1945 pri Opčinah sešli s predhodnico IV. armade JLA, ki je s tankovsko brigado prodirala proti Trstu in zvečer delno zasedla Bazovico.

Naslednji dan, 1. maja 1945, je vodstvo CLN ocenilo, da je prišel čas za njihov nastop. Zjutraj ob 5.20 so z dvema dolgimi žvižgi siren dali dogovorjeni znak svojim pristašem, naj se takoj zberejo v kasarnah, ker bodo zahodni zavezniški vsak čas v mestu. Po tem znaku naj bi CLN-ovci zasedli vse pomembnejše strateške točke in stavbe v mestu. S tem naj bi Angloameričanom ob njihovem prihodu v Trst dokazali, da so dejansko oni gospodarji mesta.

Do tega seveda ni prišlo. Od napovedovanih

25.000 borcev CLN se jih je zbrala peščica in še ta le v središču mesta. Brezglavo so letali sem in tja. ne da bi se zmenili za Nemce in oni zanje. Nasprotno, še pomagali so tistim, ki so bežali iz Istre, mirno prekorati mesto ter jih po Miramarski cesti usmerjali proti Nabrežini in naprej proti zahodu. Okrog druge ure popoldne pa so nekako le dognali, da bodo morali zaveznikom dokazati, da so se bojevali proti Nemcem in so jih začeli razoroževati. To so počeli tam do 16. ure, ko so zvedeli, da zavezniki ne samo, da niso pred vrati Trsta, marveč celo reke Tilment še niso prekorali. To je bilo zanje strahotno razočaranje in v svoji zmedenosti so začeli Nemcem vračati orožje, da bi se imeli s čim boriti proti vstajnikom Komande mesta Trst v mestu in nastopajočim Titovim borcem. Znana sta dva primera, da sta oficirja CLN na začudena vprašanja meščanov, zakaj to počnejo, odgovorila, da so to prisiljeni, ker Angloameričanov še ni nikjer, z Nemci pa so dogovorjeni, da jih bodo branili pred Titovci, odkler ne pridejo Angleži, katerim naj bi CLN-ovci predali Nemce kot svoje ujetnike...

Zaključni boji v mestu

Prvega maja zvečer okrog osme ure so položaje barkovljanskih borcev Komande mesta Trst dosegle prve enote IX. korpusa. Skupaj so pripravili bojni načrt za prihodnji dan, ko so v zgodnjih jutranjih urah dosegle Trst še nove enote IV. armade JLA ter v dopoldanskem času 2. maja skupaj s tržaškimi borci strle odpor Nemcev v številnih postojankah. Ostale so le še tista na gradu sv. Justa, kjer so Nemce držali tesno obkoljene tržaški borci, sodna palača Coroneo, bunker v pristanišču Sv. Andreja, kvetura, vojašnici na Rocolu in Montebellu in še vila Geiringer. Zvečer pa sta se držali samo še ona na gradu Sv. Justa in v sodni palači, kjer so se Nemci utrdili predvsem v kletnih prostorih in se z izdatno zalogo streliva strahotno branili pred napadi, dokler niso prihiteli tržaški borci-gasilci in iz svojih cevi začeli brizgati debele curke vode po Nemcih in jih kot mokre podgahe zbežali na plan. Pri Sv. Justu pa je komandant nemške posadke dosledno vztrajal pri tem, da se preda samo Angležem. Končno se je le predal komisarju Komande mesta Trst Francu Štoki-Radu, ko se je nenadoma na gradu pojavil novozelandski tank. K njegovemu oficirju se je zdajzatekel Nemeč in izjavil, da se predaja samo njemu, kar je ta vzel na znanje. Seveda so zdaj protestirali Titovi oficirji in zavezniški so uvideli nesmiselnost svojega ravnanja ter so ujete Nemce prepustili njim. Na gradu Sv. Justa je končno zaplapolala jugoslovanska zastava z rdečo zvezdo.

Štab komande mesta se je 1. maja kar dvakrat selil s položaja na položaj zaradi boljšega vodenja in pregleda nad boji svojih enot in pa zaradi varnosti. Že zjutraj nekaj po peti uri so štabovci prišli na Rocol, popoldan pa so odšli v gostilno v ulici Costalunga, kjer so zvedeli, da so enote IX. korpusa NOV in IV. armade JLA že v mestu.

Ko so se 1. maja zjutraj sredi Trsta pojavili prvi jugoslovanski tanki, se je kot mlini mehurček razpršila tudi vsa CLN. Le njeni najbolj zakrpanjeni pripadniki so ta in še naslednji dan s oken in streh ponekod v mestu streljali po tržaških in jugoslovanskih borcih, ki pa so hitro opravili z njimi in po mestu vzpostavili red in mir.

Spričo omejenega prostora je seveda opis zaključnih bojev za Trst in vse dogajanje ob tem pomanjkljivo opisano, ves zapis pa je povzetek najvažnejših dogodkov in dogajanja v času obstoja in delovanja Komande mesta Trst. Sestavljen pa je na podlagi pričevanj nekaterih udeležencev v tistem dogajanju in na podlagi razpoložljivih dokumentov. Pomanjkljiv kot je, je vendarle dokaj zvesta slika tistega časa, v katerem so tržaške de-

lovne množice pokazale, kakšno moč ima složen nastop tudi proti daleč močnejšemu sovražniku. Žal te krvavo priborjene pridobitve svojega boja niso znale ohraniti zaradi mednarodnih spletk, ki so razklale slogo in s tem tudi moč tržaških delovnih množic. Bilo je treba veliko trdega in vztrajnega dela in potrpljenja, da so bila nasprotja presežena in z Osimskimi sporazumi postavljeni temelji novega sodelovanja in prijateljstva na zelo odprti meji dveh držav-sosed, katerim sta narodnostni manjšini na eni in drugi strani te meje res most sodelovanja, ne pa kamen spotike.

Primorska je osvobojena

Za zaključek pa še tole:

Komandant IX. korpusa NOV in POS, takratni podpolkovnik JLA Jože Borštnar je 1. maja 1945 ob 13. uri z radijsko brzojavko sporočil Glavnemu štabu Slovenije:

— Primorska je osvobojena. Naše enote so začele nastopati proti Furlaniji. Javite v svet, da IX. korpus povsod postavlja vojno oblast in da Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko Primorje vzpostavlja civilno oblast v Trziču, Gorici in Trstu.

Prvega maja 1945 je vso oblast v mestu prevzela Komanda mesta Trst. Njen štab se je 2. maja preselil v ulico Buonarroti z določno nalogo, da po uspešno opravljenih vojaških operacijah prevzame upravo mesta. Zvečer 2. maja je v Trst prišla delegacija zavezniške vojske z angleškim generalom Freibergom. Na Miramarski cesti jo je sprejel politkomisar Komande mesta Trst Franc Štoka-Rado in jo povabil v osvobojeno mesto.

Polkovnik Vodopivec je kot najvišji prisotni oficir KLV in Trstu prevzel začasno poveljstvo Komande mesta. Kmalu ga je na tem položaju nasledil general Černi, ki pa je bil takoj za tem imenovan za komandanta jugoslovanske vojne mornarice, za komandaanta mesta Trst pa je bil postavljen generalmajor Dušan Kveder-Tomaž, ki je ob sebi kot svojega namestnika imel majorja JLA Italijana Adriana Jakseticha. Komanda mesta Trst je v kratkem času svojega obstoja po končani vojni sprejela vrsto ukrepov predvsem za gospodarsko oživiljanje mesta; nato pa je v znanih dogodkih prenehala obstajati in je vso oblast v mestu prevzela zavezniška vojaška uprava.

Zbral in zapisal
RASTKO BRADAŠKA

Nadaljevanje s 6. strani

leti, da smo ponovno zajezili dotok nedomačinov, ki so nas potisnili na komaj tretjino sedanjega etničnega sestava, kar komaj zadošča, da se še lahko sklicujemo na pravice o dvojezičnosti, ki jih določa (25%) Londonski sporazum.

Teh zgodovinskih lekcij se moramo spominjati posebno, ko odločamo z našim volilnim glasom o bodočnosti devinsko-nabrežinske občinske uprave. Za to pojdite polnoštevilno na volitve in z največjim zaupanjem oddajte vaš glas KPI, ki je vedno in bo tudi vnaprej ščitila naše narodnostne in socialne interese za blagor in mirno sožitje med tukajšnjim slovenskim in italijanskim prebivalstvom.

Albin Škerk

12. MAJA: VEČ MOČI KOMUNISTOM!